

KAREL MARX

KOMUNISTA JAKO NÁBOŽENSKÝ ESCHATOLOGISTA

MURRAY N. ROTHBARD

Karel Marx:
Komunista jako náboženský eschatolog
Murray N. Rothbard

Ludwig von Mises Institut
www.mises.cz

Obsah

Komunista jako náboženský eschatologista	4
Reabsorpční teologie	10
Hegel jako panteistický reabsorpčníista	17
Komunismus jako Království Boží na zemi: od Joachima k Müntzerovi.....	25
Komunismus jako království Boží na zemi: ovládnutí Münsteru	34
Znovuobjevení komunismu během Francouzské revoluce.....	44
Vzrůst komunismu v letech 1830 až 1840	53
Karel Marx: Apokalyptický reabsorpčníistický komunista	59

Komunista jako náboženský eschatolog¹

Klíč ke spleťitému a rozsáhlému myšlenkovému systému vytvořenému Karlem Marxem je v zásadě velmi prostý: Karel Marx byl komunistou. Zdánlivě banální tvrzení, které ponechává stranou myriády frázovitých konceptů ve filozofii, ekonomii a kultuře, a přesto Marxova oddanost komunismu byla jeho klíčovým záměrem, daleko důležitějším než třídní boj, dialektika, teorie nadhodnoty a vše ostatní. Komunismus byl tím velkým úkolem, vizí, požadavkem, konečným cílem, který dá smysl veškerému utrpení lidstva v celé historii.

Historie je pro něho historií utrpení, třídního boje, vykořisťování člověka člověkem. Stejným způsobem, jako v křesťanské teologii návrat Mesiáše ukončí historii a ustanoví nové nebe a novou zemi, stejně tak zrození komunismu bude znamenat konec lidské historie. A stejně jako pro postmileniální křesťany, člověk vedený proroky a světci založí Království Boží na zemi (pro premileniální křesťany Ježíš bude mít mnoho lidských pomocníků při zakládání tohoto království), stejně tak pro Marxe a další komunistické školy lidstvo, vedené předvojem sekulárních světců, založí sekulární Království Boží na zemi.

¹ Eschatologie – teologická disciplína, která se zabývá posledními otázkami člověka (tj. z křesťanského hlediska otázka smrti, nesmrtnosti lidské duše, soudu, očistce, pekla apod.), nebo posledními otázkami světa (konec časů, vzkříšení, apokatastaze apod.).

Existence eschatologie v křesťanství znamená – bez ohledu na rozdíly v naukách jednotlivých křesťanských denominací –, že křesťanství vyznává pozitivní hodnotu a lineární charakter dějin. To znamená, že dějiny nejsou ani cyklické, ani „bez začátku a bez konce“, ale že mají svůj počátek, směřují ke svému konci, mají svůj cíl a jsou vedeny Bohem. V Bibli se tento lineární charakter dějin, které pod Božím vedením směřují ke svému stanovenému cíli, nalézají především v apokalyptických spisech.

V podání mesianistických náboženských hnutí je nevyhnutelnou předehrou mohutný násilný otřes, Armageddon, obrovská apokalyptická bitva mezi dobrem a zlem. Po tomto titánském konfliktu se zrodí nový věk, věk míru, harmonie a spravedlnosti, který zavládne na zemi.

Marx velmi důrazně odmítnul všechny utopické socialisty, kteří se snažili dobrat komunismu skrze postupný evoluční proces, proces pomalých a (pokud možno) nenásilných změn. Místo toho se Marx obrátil k apokalyptickým, postmileniálním násilným německým a holandským anabaptistům šestnáctého století, k mileniálním sektám z Anglické občanské války a k rozličným skupinám premileniálních křesťanů, kteří předpovídaly krvavý Armageddon v posledních dnech před návratem Ježíše. A samozřejmě, jelikož apokalyptické postmileniální sekty odmítaly čekat, až postupné šířením dobra prostoupí lidstvo, připojili se k premileniálním ve víře, že pouze násilný apokalyptický střet mezi dobrem a zlem, mezi světci a hříšníky, může uvést návrat Ježíše. Násilná celosvětová revoluce, kterou v Marxově verzi povede utlačovaný proletariát, bude nevyhnutelným nástrojem pro zrození jeho mileniální vize komunismu.

Ve skutečnosti Marx, stejně jako premileniální sektáři, zašel ještě dále a tvrdil, že nadvláda zla na zemi dosáhne svého vrcholu těsně před apokalypsou („temnota před úsvitem“). Pro Marxe stejně jako pro milenialisty napsal Ernest Tuvenson:

„Zlo světa musí dosáhnout svého vrcholu těsně před tím, než bude jedním obrovským a otřesem nadobro odplaveno pryč... Mileniální pesimismus ohledně možnosti zlepšení stávajícího světa se mísí s nejvyšším optimismem. Věřící, že historie funguje tak, že když zlo dosáhne svého vrcholu, beznadějná situace se náhle obrátí. Původní a opravdu harmonický stav společnosti, v nějakém druhu egalitářského řádu, pak bude obnoven.“²

² Ernest L. Tuvenson, *Mileniální struktura Komunistického manifestu*.

V kontrastu k rozličným skupinám utopických socialistů a v souladu s religiózními mesianisty, Karel Marx nikterak detailně nerozebíral vlastnosti svého budoucího komunismu.

Marx například nemluví o počtech obyvatel své utopie, o tvaru a umístění jejich obydlí, o plánu jejich měst. Samozřejmě v utopii je poněkud bláznivé ovzduší, když je svým tvůrcem zmapována až do nejmenšího detailu. Ale stejně důležité je, že při detailním vyličení toho, jak má ideální společnost vypadat, zmizí klíčový element bázně a záhady, který obklopuje onen údajně nevyhnutelný budoucí svět.

Jisté vlastnosti jsou ale všem vizím komunismu společné. Soukromé vlastnictví je zrušeno, individualismus je hozen přes palubu, jednotlivci jsou začleněni do kolektivu, veškerý majetek je vlastněn a kontrolován komunálně a jednotlivé jednotky tohoto nového kolektivního organismu jsou si tím či oním způsobem navzájem ‚rovny‘.

Marxisté a učenci zabývající se marxismem mají tendenci přehlížet centrální význam komunismu pro celý Marxův systém.³ V ‚oficiálním‘ marxismu 30. a 40. let 20. století byl komunismus přehlížen a pozornost se soustředila na domněle ‚vědecké‘ koncepty jako pracovní teorie hodnoty, třídní boj nebo materialistická interpretace historie. V Sovětském svazu potýkajícím se s praktickými problémy socialismu, byl už dlouho před Gorbačovem konečný komunistický cíl považován jen za obtěžující přežitek, o kterém se mluví jenom z pietních důvodů.⁴ Obdobně stalinisté, jako Louis Althusser, odmítali Marxův důraz, který před rokem 1848 kladl na ‚humanismus‘, filozofii a ‚odcizení‘ jako nevědecký a předmarxistický. Na druhé straně v šedesátých letech se stalo pro marxisty z nové levice jako Herbert Marcus módou odmítat pozdějšího ‚vědeckého ekonomu‘ Marxe jako racionalistickou předehru k

³ Tudíž například ve velmi citované práci Thomase Sowell *Marxism: The Philosophy and Economics* (Londýn, 1986) není komunismu věnována téměř žádná pozornost.

⁴ Oficiální Sovětské knihy té doby pojednávají o tomto proklamovaném cíli s velkou stručností a většinou jen zmíní, že na cestě ke komunismu je třeba překonat ještě mnoho fází.

despotismu a zradu dřívějšího důrazu na ‚humanismus‘ a ‚svobodu‘. Naproti tomu já tvrdím, že nejpozději od roku 1844 (a pravděpodobně dříve) existoval jenom jeden Marx, Marx ‚humanista‘, který si stanovil cíl, který pak sledoval po zbytek svého života: apokalyptický triumf revolučního komunismu. Marxovo pozdější studium ekonomie kapitalismu nebylo nic jiného než hledání mechanismu, ‚historického zákona‘, který by učinil takový triumf nevyhnutelným.

V takovém případě se ale stává nanejvýš důležitým zkoumat podstatu tohoto údajně humanistického cíle komunismu, jaký význam má tato ‚svoboda‘, a jestli jsou chmurné výsledky marxisticko-leninských režimů dvacátého století již implicitně obsaženy v základu Marxovy koncepce svobody.

Marxismus je náboženské krédo. Toto tvrzení zdomácnělo mezi Marxovými kritiky, a jelikož marxismus je explicitním nepřitelem náboženství, tak takový zdánlivý paradox by byl urážlivý pro mnoho dřívějších marxistů, jelikož je jasnou výzvou jejich údajnému tvrdě vědeckému realismu a materialismu. V současné době, v době teologie osvobození a flirtování mezi marxismem a církví se sami marxisté často hrdě hlásí k tomuto tvrzení.

Zajisté, jedna z očividných věcí, kterou se marxismus podobá ‚náboženství‘ je ta, kam až jsou marxisté ochotni zajít, aby svůj systém uchovali navzdory jeho očividným chybám a omylům. Tudíž kdykoliv marxistické předpovědi selhaly, ačkoliv měly údajně být odvozeny z vědeckých zákonů, jimiž se řídí historie, marxisté prostě změnili podmínky původní předpovědi. Notorickým příkladem je Marxův zákon o chudnutí pracujících tříd v kapitalismu. Když se stalo až příliš očividným, že životní standard dělníků v kapitalismu se zlepšuje, místo aby se zhoršoval, marxisté začali tvrdit, že to co ‚ve skutečnosti‘ Marx myslel, když psal o chudnutí, nebylo absolutní chudnutí, ale relativní chudnutí. Jeden z problémů s touto obranou spočívá v tom, že toto absolutní zbídačení mělo být motorem proletářské revoluce a je obtížné si představit dělníka povstávajícího v krvavé revoluci z důvodů, že má jen jednu jachtu, zatímco kapitalista jich má deset. Dalším notorickým příkladem je odpověď mnoha marxistů na Bohm-Bawerkův přesvědčivý

důkaz, že pracovní teorie hodnoty nedokáže vysvětlit ceny zboží v kapitalismu. Opět ústupovou odpovědí bylo, že to co měl Marx ,opravdu na mysli‘⁵ nebylo vůbec vysvětlení cen zboží, jak existují na trhu, ale pouze tvrzení, že hodiny práce zabudují do zboží nějaké mystické inherentní ,hodnoty‘, které jsou ovšem irelevantní pro fungování kapitalistického trhu. Pokud by to byla pravda, pak je ovšem záhadou, proč Marx strávil velkou část svého života neúspěšnými pokusy dokončit *Kapitál* a vyřešit problém vztahu mezi cenou a hodnotou.

Možná nejpříhodnější komentář o fanatických obráncích Marxovy teorie poskytl vtipný a rozkošně ironický Alexander Gray, který se také dotknul aspektu Marxe jakožto náboženského proroka:

„Vidět Bohm-Bawerka nebo pana (H. W. B.) Josepha⁶, jak drtí Marxe na kousíčky, je pouze suchopárné potěšení; jelikož jsou to suchopární spisovatelé, kteří chápou jenom obvyklý význam slov a nedokázali přijít na to, že to, co měl Marx ve skutečnosti na mysli, nemusí nezbytně mít nějakou logickou souvislost s tím, co kdy nepopíratelně řekl nebo napsal. Vidět ovšem Marxe, obklopeného jeho učedníky, je potěšení naprosto jiného řádu. Jelikož je zcela jasné, že žádný z nich nemá nejmenší tušení, co měl Marx doopravdy na mysli; a dokonce mají i vážné pochybnosti, o čem to vlastně mluví; a můžeme mít za to, že Marx sám pořádně nechápal, co dělá. Konkrétně dnes neexistuje nikdo, kdo by nám mohl s jistotou vysvětlit, co měl Marx na mysli, když mluvil o ,hodnotě‘. *Kapitál* je stručně řečeno třísvazkové pojednání o teorii hodnoty a jejích různých aplikacích. A pokud v něm Marx nedokázal přesně definovat pojem ,hodnota‘, aby si ho každý, kdo sleduje jeho předlouhý svitek od roku 1867 do roku 1894, nemohl vyložit po svém... Zajímáte se o *Wissenschaft*, slogany, mýty nebo zjevení?

Marx, jak se říká, byl prorokem... A možná je toto k němu ten nejlepší přístup. Člověk se nesnaží aplikovat na Jeremiáše nebo Ezechiela

⁵ *Co měl Marx opravdu na mysli* je titul knihy sympatizující s marxismem od G. D. H. Cola (Londýn 1934).

⁶ H. W. B. Joseph (1867-1943) profesor filosofie a logiky na Oxfordu

obvyklou logiku, které jsou podřízeni všichni lidé nenadaní božským vnuknutím. Možná, že chyba, kterou učinil svět a všichni Marxovi kritici, spočívá právě v tom, že nepovažují Marxe za proroka – člověka nad veškerou logikou, mumlajícího kryptická a nepochopitelná slova, která si každý může interpretovat, jak se mu zamane.“⁷

⁷ Alexander Gray, *The Socialist Tradition* (Londýn 1946)

Reabsorpční teologie

Ovšem podstata marxismu jakožto náboženského kultu je hlubší, než by bláhovosti a vytáčky marxistů⁸ nebo kryptická a často nesrozumitelná povaha Marxových spisů napovídaly.

Proto předmětem tohoto článku je, že onen hlavní cíl – komunismus – je ateizovanou verzí určitého typu náboženské eschatologie; že údajně nevyhnutelný postup historie je ateizovanou formou téhož náboženského zákona historického vývoje; a že údajně centrální problém kapitalismu jak si ho povšiml Marx-„humanista“, problém „odcizení“, je jen ateistickou verzí téhož náboženského metafyzického smutku nad celým stvořeným vesmírem.

Kam až moje znalosti sahají, tak doposud neexistuje žádné jednotné a všeobecně přijímané pojmenování pro tento osudově vlivný druh náboženství. Někdo mluví o „postupné teologii“, já ale raději použiji termín „reabsorpční teologie“, jelikož slovo „reabsorpční“ pomůže osvětlit údajně nevyhnutelný konečný bod lidské historie stejně jako předpokládaný počáteční bod jednoty s Bohem, jež měla existovat před stvořením.

Jak poukázal Leszek Kolakowski ve své monumentální práci o marxismu, počátek reabsorpční teologie se dá vysledovat k řeckému filozofovi ze třetího století Plotinovi, a od Plotina ke křesťanským platonistům, kde existuje jakožto křesťanská hereze. Tato hereze opakovaně probublává z hlubin na povrch v pracích takových

⁸) Dalším příkladem „religiózního“ chování marxistů je trvání některých myslitelů, kteří se zcela jasně rozešli s většinou zásadních tezí marxismu, aby i nadále byli nazýváni magickým jménem „marxisté“. Současným příkladem mohou být britští „analytičtí marxisté“, jako John Roemer a John Ester.

křesťanských mystiků, jako je filozof z devátého století John Scotus Eriugena a mistr ze čtrnáctého století Johannes Eckhart.⁹

Podstata a závažné implikace reabsorpční teologie může být nejnázne pochopena při porovnání této hereze s křesťanskou ortodoxií. Začneme od začátku – kreatologii. Proč Bůh stvořil vesmír? Ortodoxní křesťanská odpověď je, že Bůh stvořil vesmír z dobrotivé a překypující lásky ke svému výtvoru. Akt stvoření byl tudíž dobrý a zázračný; poskvrněn pak byl lidskou neposlušností k Božím zákonům, za což byl člověk vyhnán z ráje. Z tohoto poklesku mohl být očištěn vtělením Boha do lidské podoby a obětí Ježíše na kříži.

Povšimněme si, že poklesek člověka byl morálním pokleskem jednotlivce a stvoření samo o sobě zůstává metafyzicky dobré. Povšimněme si také, že v ortodoxním křesťanství každá lidská bytost, stvořená k Božímu obrazu, má tu nejvyšší důležitost a pro každého jednotlivce se jeho spása stává nejvlastnějším zájmem.

Reabsorpční teologie má ovšem původ ve velmi odlišné kreatologii. Jedním ze zásadních dogmat je pro ni to, že před aktem stvoření člověk – jakožto kolektivní entita a nikoliv jako jedinec – existoval ve šťastné jednotě spojen dohromady s Bohem a s celou ostatní přírodou. V ortodoxním pohledu je Bůh, na rozdíl od člověka, dokonalým, a tudíž na rozdíl od člověka nejedná z pohnutek, aby zlepšil svou situaci. Ale pro reabsorpčníisty Bůh jedná analogicky s jednáním lidským: Bůh je k jednání motivován ‚pocitem neklidu‘ a nespokojenosti se svou současnou situací. Bůh tedy stvořil vesmír, aby rozvinul své nerozvinuté vlastnosti z pocitu potřeby či nespokojenosti.

Z pohledu reabsorpčníistů byl tedy akt stvoření esenciálně a metafyzicky špatným, jelikož vytvořil odlišnost, individuálnost a oddělil člověka od jeho kosmické jednoty s Bohem.

Člověk je nyní permanentně ‚odcizen‘ Bohu a také je odcizen jiným lidem i přírodě. Je to tato metafyzická odcizenost, která leží v srdci

⁹ Leszek Kolakowski, *Main Currents of Marxism: Its Origins, Growth and Dissolution* (Oxford, 1981)

marxistického konceptu ‚odcizení‘, a *nikoliv* to, jak bychom si mohli myslet, že člověk nemá pod kontrolou činnost továrny, v níž pracuje, že nemá přístup k bohatství, společenskému postavení nebo politické moci. Odcizení je stav celého vesmíru a *nikoliv* psychologická obtíž. Pro reabsorpčníisty kritický problém světa nevyplývá z morálního selhání jednotlivce, ale ze základní podstaty samotného stvoření.

Buddhismus a rozličná panteistická náboženství nabízejí částečnou cestu k překonání tohoto kosmického odcizení. Pro tyto panteisty jsou Bůh-Člověk-a-Příroda stále jedním a jednotliví lidé mohou obnovit tuto žádoucí jednotu rozličnými formami duchovního cvičení, až dosáhnou Nirvány a jejich individuální ego je – alespoň dočasně – potlačeno.¹⁰

Ovšem cesta nabízená reabsorpčníisty je jiná. Zaprvé je to cesta nabízená celému lidskému druhu a *nikoliv* člověku jakožto jednotlivci. A za druhé tato cesta je nábožensky určeným a nevyhnutelným zákonem historického vývoje. Ve skutečnosti je historie procesem, skrze který je tento potenciál naplněn, a v jehož průběhu se Bůh i člověk postupně zdokonalují. Pak nakonec, a zde se dostáváme k eschatologii, přijde znovusjednocení, reabsorpce, při níž Bůh a člověk nejen znovu splynou v jedno, ale toto sjednocení proběhne na vyšší a dokonalejší úrovni. Bolestivý stav stvoření je ukončen, odcizení je překonáno a člověk se vrátil do svého domova. Historie a svět dospěly ke svému konci.

¹⁰ Křesťanský spisovatel G. K. Chesterton brilantně vystihl rozdíl mezi křesťanským individualismem a panteistickým kolektivismem ve své kritice buddhistky Annie Besantové, jedné ze zakladatelek Fabiánské společnosti: „Podle paní Besantové je univerzální církev jednoduše univerzálním Já. Je to doktrína, že my všichni jsme ve skutečnosti jednou osobou; že neexistují opravdové bariéry individuality mezi člověkem a člověkem. (...) Neříká nám, abychom milovali svého bližního, ale abychom byli svým bližním. (...) Intelektuální propast mezi buddhismem a křesťanstvím spočívá v tom, že pro buddhisty nebo theosofisty je vlastní osobnost úpadkem člověka, pro křesťany je Božským účelem, pointou jeho vesmírné myšlenky.“ (G. K. Chesterton, Ortodoxy, New York, 1927)

Klíčovou vlastností reabsorpce je to, že toto ‚zdokonalování‘ a ‚znovusjednocení‘ se očividně odehrává jen na úrovni celého lidského druhu. Jednotlivec neznamená nic, je pouze buňkou ve velkém kolektivním organismu lidstva; jenom na této úrovni se odehrává ‚pokrok‘ či ‚naplňování osudu‘ skrze staletí, odcizení ze stavu před stvořením a nakonec ‚návrat‘ k jednotě s Bohem na vyšší úrovni. Vztah k marxistickému komunistickému cíli se stává jasnější; ‚odcizení‘ je eliminováno nevyhnutelným komunistickým zakončením historie; každý člověk bude konečně v jednotě se všemi ostatními a s přírodou.

Později pojednám o komunismu jakožto cíli historie. Nyní se soustředíme na proces, během něhož se všechny tyto události musí nutně odehrát. Zaprvé zde máme stav před stvořením.

Z tohoto stavu se zrodí velmi odlišný stav: stvořený vesmír s Bohem, jednotlivými lidmi a přírodou. Zde je původ magické hegelovsko-marxovské ‚dialektiky‘: jeden stav věcí nějakým způsobem *dává vzniknout* opačnému stavu. V němčině použil Hegel, mistr konceptu dialektiky, klíčový termín *aufhebung*, ‚pozvedávání‘, což je dost nejednoznačné, aby to zahrnuje tento náhlý posun do velmi odlišného stavu, toto pozvedávání, které v tu samou dobu uchovává, překračuje a vytváří ostrý kontrast k původním podmínkám. Standardním překladem názvu tohoto procesu je ‚negace‘, ale tento překlad jenom činí teorii ještě absurdnější, než ve skutečnosti je.¹¹ Tudíž jako obvykle dialektika se sestává ze tří fází.

¹¹ Alexander Gray si s tímto konceptem „negace“ v hegelovské a marxistické dialektice užil spoustu zábavy. Píše, že příklady „negace negace“ v Engelsově *Anti-Dühringu* mohou být smysluplným hegelianismem, jinde ale vypadají spíše bláznivě. Zrno ječmene dopadne na zem a vyklíčí: negace zrna. Na podzim vyprodukuje více zrn ječmene: negace negace. Motýl se vylíhne z vajíčka: negace vajíčka. Po mnoha proměnách se motýl spáří a zahyne: negace negace. (...) Hegel je jistě více než jen tohle.“ Gray připojil komentář, že Marxovo oslavné shrnutí hegelianismu v jeho *Bídě filosofie* „má i svou zábavnou stránku: ano se stává ne, ne se stává ano, ano se stává v ten samý okamžik ano i ne, ne se stává v tentýž okamžik ne i ano, rozpory se navzájem vyvažují, neutralizují a paralyzují.“ (Gray, *Socialist Tradition*, str. 300.)

Fáze první je stav před stvořením, v němž jsou člověk s Bohem ve šťastné a harmonické jednotě, ale každý ještě nerozvinutý. Pak začne fungovat kouzlo dialektiky, nastane druhá fáze a Bůh stvoří člověka a vesmír. Pak je ale nakonec vývoj Boha i člověka dokončen, v druhé fázi nastane její vlastní *aufhebung*, přechod k protikladu či negace: zkrátka třetí fáze, znovusjednocení Boha a člověka v ‚dokonalé jednotě‘ a konec historie.

Dialektický proces, v němž jeden stav věci dává vzniknout velmi odlišnému stavu, pokud ne protikladnému, je pro reabsorpční mystiky a nevyhnutelný vývoj. Nemají žádnou potřebu vysvětlovat jeho mechanismus. Obzvláště velký vliv na Hegela a pozdější reabsorpční myslitele měl německý křesťanský mystik ze sedmnáctého století Jakob Boehme.

Při zbožštění dialektiky Boehme prohlásil, že to nebyla Boží vůle, ale nějaká prvotní síla, která spustila kosmickou dialektiku stvoření a historie. A Boehme se ptá: Jak se svět před stvořením posunul ke stvoření? A odpovídá si: před stvořením světa existoval primární zdroj, věčná jednota, nerozlišitelné doslovné Nic (*Ungrund*). Kupodivu toto Nic v sobě obsahovalo vnitřní touhu, *nisus*, po seberealizaci. Tato touha dala vzniknout svému protikladu, Vůli, která Nic přeměnila v Něco a vytvořila vesmír.¹²

Velmi ovlivněn Jakobem Boehmem byl mystický anglický komunista Gerrard Winstanley, zakladatel sekty Kopáčů, která působila během anglické občanské války. Syn obchodníka s textílem, který přišel o svůj majetek a živil se jako pomocná síla v zemědělství, měl v roce 1649 mystickou vizi ideálního komunistického světa budoucnosti. Původně podle této vize Bůh stvořil svět; ale duch ‚sobectví‘, samotný Ďábel, vstoupil do duše člověka a přinesl soukromé vlastnictví a tržní ekonomiku. Prokletí vlastního Já bylo podle Winstanleye „počátkem partikulárních zájmů“, soukromého vlastnictví s lidmi kupujícími a

¹² Viz. M. H. Abrams, *Natural Supernaturalism: Tradition and Revolution in Romantic Literature* (New York, 1971)

prodávajícími a říkajícími „toto je mé.“ Konec prvotního komunismu a jeho nahrazení systémem soukromého vlastnictví znamenalo, že univerzální svoboda byla ta tam a stvoření upadlo „v kletbu otroctví, potu a slz.“ Winstanley zcela absurdně tvrdil, že v Anglii bylo vlastnictví komunistické až do Normanské invaze v roce 1066, která s sebou přinesla instituci soukromého vlastnictví.¹³

Ale již brzy, vyhlášoval Winstanley, univerzální láska eliminuje soukromé vlastnictví a obnoví na zemi „společné vlastnictví, tak, jak bylo na počátku... A každá žena a každý muž budou žít jako členové jediné domácnosti.“ Tento komunismus a absolutní rovnost ve vlastnictví pak přinese „nové nebe a novou zemi.“¹⁴

Nejprve Winstanley věřil tomu, že nebude třeba žádného donucení, aby byla komunistická společnost ustavena a udržována. Brzy si ovšem uvědomil, když si plánoval svoji utopii, že veškerá nájemní práce za mzdu a veškerý obchod bude muset být zakázán pod trestem smrti.

Winstanley byl naprosto ochoten zajít se svým programem takhle daleko. Každý bude přispívat a bude si brát ze společných skladů a trest smrti bude za veškeré užívání peněz nebo nakupování a prodávání. Hřích zahálky samozřejmě bude potírán nucenou prací ve prospěch komunistické komunity. Tento všeobecný důraz na popravčího je ve zvláštním protikladu k Winstanleyho proklamacím, že „veškeré vykonané tresty... budou jenom takového druhu... aby lidé mohli v komunitě žít v upřímné lásce jeden k druhému.“ Vzdělání v ‚lásce‘ mělo

¹³ Většina protestantů zastávala odlišný a pravdě daleko bližší názor, že Normanská invaze s sebou přinesla pozemkovou držbu feudálně-státního typu a zlikvidovala systém, který měl mnohem blíže k idyle soukromého vlastnictví. Engels a někteří historici a antropologové vidí éru prvotního komunismu u primitivních kmenových společnostech. Moderní antropologické výzkumy ovšem ukazují, že soukromé vlastnictví a rozsáhlý systém tržní směny existoval i u těchto primitivních kmenových společností.

¹⁴ M. H. Abrams, *Natural Supernaturalism*. str. 517.

být bezplatné a povinné, hlavně v použitelných řemeslech a nikoliv svobodných uměních. A „ministři“ zvolení veřejností by pronášeli sekulární kázání a udržovali nový systém.¹⁵

¹⁵ Christopher Hill, *The World Turned Upside Down: Radical Ideas During the English Revolution* (Londýn, 1975); F. D. Dow, *Radicalism in the English Revolution 1640-1660* (Oxford, 1985) str. 74-80

Hegel jako panteistický reabsorpčníista

Každý ví, že Marxova filozofie byla v zásadě hegeliánská, ale přesný rozsah Hegelova vlivu na Marxe je poněkud méně chápán. Hegelova pochybná zásluha spočívá v tom, že kompletně panteizoval reabsorpční teologii. Je poměrně málo známé, že Hegel byl pouze jedním, ačkoliv ten nejkomplikovanější a nejhypertrofovanější, ze spisovatelů, kteří založili vlivné romantické hnutí v Německu a v Anglii na konci osmnáctého století a v první polovině století devatenáctého.¹⁶ Hegel byl studentem teologie na univerzitě v Tubingenu; a stejně tak množství romantických spisovatelů a jeho přátel, jako Schelling, Schiller, Holderlin a Fichte, začínalo jako studenti teologie a mnoho z nich v Tubingenu.¹⁷

Romantickým přídatkem k reabsorpčnímu příběhu bylo prohlášení, že Bůh je ve skutečnosti Člověk. Člověk, nebo spíše Bohočlověk, stvořil vesmír. Ale nedokonalost Člověka jemu samému zabraňuje poznat, že je Bůh. Bohočlověk začíná svůj život, nevědom si zásadního faktu, že je Bohem. Je odcizený, odříznutý od zásadního poznatku, že on a Bůh jsou jedno, že stvořil a ovládá vesmír. Historie je pak nevyhnutelný proces, v němž Bohočlověk rozvíjí svoje schopnosti, naplňuje svůj potenciál a získává vědomosti, až náhle jednoho blaženého dne přijde na to, že je Bohem. A v tomto okamžiku člověk dosáhne svého potenciálu a stane se nekonečnou nespoutanou bytostí a ukončí historii. Dialektika historie se opět odehrává ve třech základních fázích: stav před stvořením, stav rozvoje a odcizení a nakonec stav reabsorpce do nekonečna a absolutního sebepoznání, v němž celý proces kulminuje.

¹⁶ M. H. Abrams, *Natural Supernaturalism*.

¹⁷ Hegel byl nominálně luteránem, ale luteránství v Německu v té době bylo dost tolerantní, aby zahrnulo i panteismus.

Proč tedy Hegelův Bohočlověk (občas také Hegelem nazýván ‚Duch světa‘ (*Weltgeist*)) stvořil vesmír? Nikoliv z lásky, ale z potřeby uvědomit si sama sebe jako ‚Ducha světa‘. Tento proces rostoucího uvědomění se odehrává skrze kreativní aktivitu, při níž se ‚Duch světa‘ vyjadřuje. Nejprve se toto vyjádření odehrálo, když Bohočlověk stvořil přírodu a poté skrze lidskou historii. Budováním civilizace člověk rozšiřuje znalosti o svém božství; tímto způsobem v průběhu historie člověk pomalu ukončuje toto ‚sebe-odcizení‘, které je pro Hegela *ipso facto* odcizením Člověka od Boha. Klíčové pro Hegelovu doktrínu je, že člověk je odcizený a chápe svět jako nepřátelský, protože tento svět nestvořil on sám. A tento konflikt bude nakonec vyřešen, když Člověk pozná, že svět ve skutečnosti je on sám.

Proč je ale Hegelův Člověk tak podivínský a neurotický, že považuje vše, co není on sám, za odcizené a nepřátelské? Odpověď je klíčem k Hegelově mystice. Je to proto, že Hegelův Člověk nedokáže snést myšlenku, že on sám není Bohem a není bytostí nekonečného prostoru bez jakýchkoliv omezení. Pohled na jakoukoliv jinou bytost nebo jakýkoliv jiný předmět mu připomíná, že on sám není nekonečný a božský. Krátce Hegelova filozofie obsahuje solipsistickou megalomanií v ohromném vesmírném měřítku. Profesor Robert C. Tucker popsal tuto situaci se svou charakteristickou jasností:

„Pro Hegela je odcizení konečnost a konečnost se mění v otroctví. Zkušenost sebeodcizení v přítomnosti očividného objektivního světa je zkušeností ztotožnění, ... Duch, když je konfrontován s něčím ‚jiným‘, si je *ipso facto* vědom sám sebe jako pouhé konečné bytosti... jako něčeho rozprostírajícího se jenom natolik a nikoliv dále. Objekt je tudíž jeho ‚omezením‘ (*Grenze*). A toto omezení, jelikož protirečí touze Ducha být absolutní bytostí, i.e. bytostí bez omezení, je nezbytně chápána jako ‚bariéra‘ či ‚pouto‘ (*Schranke*) ... V této konfrontaci s očividnými objekty se duch cítí uvězněn ve svém omezení. Zažívá to, co Hegel nazývá ‚smutkem konečnosti‘ ... V Hegelově unikátním pojetí svoboda znamená vědomí sama sebe nespoutaného; je to absence omezujících objektů, co nejsou já... V souladu

s tím, je růst sebepoznání ducha během dějin alternativně popsatelný jako pokrok k vědomí si svobody.“¹⁸

Hegelova dialektika historie nemá tři jednoduché fáze; historie se dle něj pohybuje kupředu v sérii fází, mezi nimiž jsou dramatické přechody procesu *aufhebung*. Je evidentní, že člověk, který stvořil svět, postupuje ve svém sebepoznání až se nakonec ‚vrátí domů‘, není jednotlivec, ale Člověk jakožto kolektivní druh. Ale pro Hegela je každá z fází historie poháněna ve svém pokroku velkými jednotlivci, ‚světově-historickými‘ lidmi, kteří ztělesňují atributy Absolutna více než druzí a jsou význačnými činiteli při procesu *aufhebung*, pozvedávání lidského ‚Ducha světa‘ v dalším velkém kroku k ‚sebezpoznání‘.

Tudíž v době, kdy většina vlasteneckých Prusů reagovala s nevolí na Napoleonovy imperiální dobytčácké ambice a mobilizovala své síly proti němu, psal Hegel v extázi svému příteli, že viděl Napoleona, „císaře – tohoto ducha světa“ projet ulicí; jelikož Napoleon, ačkoliv nevědomky, splnil své historické poslání a přivedl silný pruský stát k životu.¹⁹ Je zajímavé, že Hegel přišel na tento nápad ‚Isti rozumu‘ při četbě děl reverenda Adama Fergusona, jehož frázi o „výsledku lidského jednání, ale nikoliv lidského plánu“ (*the product of human action but not of human design*) natolik proslavil F. A. Hayek a jeho následovníci.²⁰ V ekonomii se Hegel dozvěděl o údajné bídě odcizení v oddělení – tedy ve

¹⁸ Robert C. Tucker, *Philosophy and Myth*, str. 53-54

¹⁹ Viz Raymond Plant, *Hegel* (Bloomington, 1973), str. 120

²⁰ Ferguson tuto frázi původně použil ve smyslu podobnějším tomu Hegelovu, který je vzdálenější Hayekovské analýze volného trhu. Ferguson, jakožto mladý kalvinistický kněz po potlačení povstání ve Skotsku v roce 1745 pronesl kázání, v němž se snažil rozřešit velkou záhadu: proč Bůh dovolil katolíkům sledovat jejich zlé cíle a téměř triumfovat? Jeho odpověď: ačkoliv se katolíci snažili uskutečnit svoje zlé cíle, ve skutečnosti nevědomky sloužili Božímu záměru: pozvednout Presbyteriánskou církev ve Skotsku z její apatie. Zde je tedy prototyp „Isti rozumu“. Viz Richard B. Sher, *Church and University in the Scottish Enlightenment* (Princeton, 1985), str. 40- 44.

specializaci a dělbě práce, od Fergusonova dobrého přítele Adama Smitha z jeho *Bohatství národů*.²¹

Je snadné vidět, jak reabsorpcionistická Hegerova doktrína ovlivnila marxistický cíl komunismu jako konce historie, při němž bude jednotlivec zcela absorbován do kolektivu a tak dosáhne stavu skutečné kolektivní ‚svobody‘. Jsou zde ale také další konkrétnější vlivy.

Tudíž marxistická idea prvotního primitivního komunismu, šťastného a sjednoceného, ačkoliv nerozvinutého stavu, zničeného pak náhlým odcizením v rozvíjejícím se kapitalismu, má svůj vzor v Hegelově historickém náhledu. Následuje svého přítele a učitele romantického spisovatele Fridericha Schillera, chválil Hegel ve svém článku z roku 1795 údajnou homogenitu, harmonii a jednotu antického Řecka, postrádajícího prý odcizení vzniklé při dělbě práce. Následné *aufhebung*, které vedlo k růstu obchodu, životního standardu a individualismu, také zničilo nádhernou jednotu Řecka a radikálně roztržilo lidstvo. Pro Hegela byl další nevyhnutelný historický krok znovusjednocení člověka a státu.

Stát byl pro Hegela klíčovou institucí. Opět, inspiruje Marxe, Hegel tvrdil, že je nyní pro lidstvo nejdůležitější vymanit se ze stavu, kdy je ovládáno slepým osudem a ‚vědomě‘ převzít kontrolu nad svým osudem prostřednictvím státu.

Hegel trval na tom, že aby mohl stát plnit tuto důležitou funkci, musí být řízen komplexní filozofií a samozřejmě Velkým Filozofem, který dá vládě její nezbytnou koherenci. Jinak, jak vysvětluje profesor Plant, „stát postrádající takové filozofické naplnění se bude jevit jenom jako instituce arbitrárně a despoticky omezující svobody jednotlivců.“ Ale

²¹ Jak Paul Craig Roberts správně zdůraznil, „odcizení“ není pro Marxe prostý kapitalistický mzdový vztah, ale je to i dělba práce a samotná peněžní ekonomika. Ale jak jsme viděli tak odcizení je ještě daleko hlubší kosmický stav lidské existence až do příchodu komunismu. Viz Paul Craig Roberts, *Alienation and the Societ Economy* (Albuquerque, 1971); a Roberts a Matthew A. Stephenson, *Marx's Theory of Exchange, Alienation and Cisis*, 2 vydání. (New York, 1983).

vybaven hegelovskou filozofií a s Hegelem samým jako svým velkým vůdcem „bude tento odcizující aspekt moderního státu překonán a státní moc se nebude jevit jako donucení, ale jako rozvoj sebeuvědomění.“²²

Vyzbrojen takovou filozofií a veden takovým filozofem, stane se moderní stát, a to konkrétně moderní pruský stát, vrcholem lidské historie a civilizace, jako Bůh na zemi. Tudíž: „Moderní stát ... pokud je naplněn filozoficky, může být chápán jako nejvyšší výraz Ducha, jako Bůh v pomíjivém světě.“ Stát tedy je „nejvyšším výrazem Božské aktivity ve světě,“ „Stát je živoucím Bohem kráčeícím po zemi.“, „Stát je skutečně existujícím vyjádřením morálního života.“, „Stát je realizace království božího.“. A nakonec: „Stát je Boží vůlí.“²³

Podle Hegela byla ze všech forem státu nejlepší pruská monarchie, jelikož umožňovala všem svým poddaným být ‚svobodnými‘ – v Hegelově smyslu toho slova – a to podřízením svých životů vyššímu obsahu, který jim dal autoritativní Stát. Lidé jsou svobodní jenom jako bezvýznamné částičky vyššího celku. Jak napsal Tucker:

„Hegelova koncepce svobody je totalitní v doslovném významu toho slova. Světový duch se musí cítit jako totalitní bytost, nebo podle

²² Plant, *Hegel*, str. 96.

²³ Viz Plant, *Hegel*; str. 122, 123 a 181. Viz také K. R. Popper, *The Open Society and its Enemies*, díl 2 (New York, 1963) str. 31.

Hegelových vlastních slov, se musí pozdvihnout na ‚všezahrnující totalitu‘, aby mohl dosáhnout vědomé svobody.“²⁴

Každé deterministické schéma nabízí únikovou cestu pro svého vlastního tvůrce, který se dokáže povznést nad determinující faktory, rozvinout svou filozofii a přesvědčit své bližní.

Hegel nebyl výjimkou, ale bez diskuse vytvořil tu nejgrandióznější únikovou cestu. Ze všech historických postav, které byly ztělesněním Člověka-Boha a které umožňovaly příchod dalšího dialektického stavu, kdo by mohl být větším než sám Velký Filozof, který lidstvu přinesl znalosti celého tohoto procesu? A není Velký Stvořitel této klíčové filozofie o člověku a vesmíru v hlubším smyslu větší, než tato filozofie samotná? A jestliže tedy mají lidé být Bohy, nemá potom být Hegel Bohem Bohů?²⁵ A konec konců nebylo to právě řízením historie a dialektiky, že se Hegel dostal v pravý čas na pravé místo, aby mohl být Velkým Filozofem v nejušlechtlejším a nejpokrokovějším autoritářském státu v historii – pruské monarchii krále Bedřicha Viléma III.? Kdyby král

²⁴ Tucker, *Philosophy and Myth*, str. 54-55. E. F. Carritt poukazuje na to, že pro Hegela „svoboda“ znamená „touhu nade vše sloužit úspěchu a slávě svého Státu. Pokud člověk touží po tomto, pak touží po tom, aby se děla Boží vůle.“ Pokud si jednotlivec myslí, že by mohl udělat něco, co není pro úspěch a slávu Státu, pak by podle Hegela „měl být přinucen ke svobodě.“ Jak má člověk poznat, že jeho činy podporují slávu Státu? Pro Hegela je odpověď snadná: Vykonávat vše, co vládce Státu vyžaduje, jelikož „samotný fakt, že je vládcem je tím nejzřetelnějším znakem Boží vůle.“ Vskutku bezchybná logika! Viz „Odpověď“ E. F. Carritta přetištěná W. Kauffmannem *Hegel's Political Philosophy* (New York, 1970), str. 38-39.

²⁵ Tucker nabízí zábavný komentář na reakci jednoho prominentního hegeliance W. T. Stace, který napsal, že „nesmíme se uchýlit k pošetilému závěru, že, podle hegelovy filosofie, Já, tento konkrétní lidský duch, jsem Absolutním, nebo že by Absolutním byl jakýkoliv jiný konkrétní duch nebo i lidstvo obecně. Takový závěr by byl poněkud šokujícím.“ Tucker dodává, že tento „argument přiměřenosti“ neodpověděl na otázku, „proč musíme předpokládat, že by Hegel nemohl být šokujícím.“ Nebo můžeme dodat bláhovým nebo megalomanickým. Tucker, *Philosophy*, str. 46-47.

přijal svůj historický úkol, Hegel by s ním ruku v ruce dosáhl konečné kulminace sebepoznání absolutního Člověka-Boha. Společně by tak uspíšili konec lidských dějin.

Ze své strany byl Bedřich Vilém připraven sehrát tuto roli. Když vládu v Prusku převzaly reakční síly v roce 1815, potřeboval oficiálního filozofa, který by vysvětlil pruským poddaným, proč mají uctívat stát a také bojoval s francouzskými revolučními idejemi individualismu, svobody a přirozených lidských práv. Hegel byl dosazen na berlínskou universitu v roce 1818 a stal se oficiálním filozofem a akademickým pomníkem pruského autoritářského státu.

Hegeliánství ovlivnilo nejen pruskou a protestantskou část Německa, ale také romantické hnutí v Anglii. Téměř celé Wordsworthovo poetické dílo obsahuje to, co by se dalo nazvat ‚vrcholně romantickým argumentem‘, který měl překonat Miltonův ‚heroický‘ argument objasňující ortodoxně křesťanskou eschatologii, že člověk, jakožto jednotlivec, se buď vrátí do ráje, nebo bude uvřazen do pekla po druhém příchodu Krista. Tomuto ‚argumentu‘ Wordsworth odpověděl svou vlastní panteistickou vizí o vzestupné spirále historie, po níž se Člověk, jakožto druh, nevyhnutelně navrátí domů ze svého vesmírného odcizení.

Wordsworthově vizi byli zasvěceni Coleridge, Shelly a Keats. Je příznačné, že všichni tito muži byli křesťanskými heretiky: Wordsworth studoval na anglikánského kněze; Coleridge byl laickým kazatelem, který si osvojil neoplatonismus a mystická díla Jakoba Boehma; a Shellyho naprosto pohltilo studium Bible.

Nakonec bouřlivý konzervativní etastický britský spisovatel Thomas Carlyle vzdal čest Hegelovu učiteli Friderichu Schillerovi, když napsal jeho životopis v roce 1825. Od té doby byly Carlyleho vlivné knihy prodchnuty hegeliánskými vizemi. Jednota je dobro, rozdílnost a oddělenost je zlo a nemoc; věda a individualismus vedou k rozdělení. Individualita znamená odcizení od přírody a od druhých. Ale jednoho dne, předvídal Carlyle, nastane duchovní obrození, vedené ‚velkými lidmi‘, skrze něž se lidstvo navrátí do přátelského světa naprostého ‚zániku‘

(*Selbst-todtung*).²⁶ Nakonec ve své knize *Minulost a přítomnost (Past and Present, 1843)* Carlyle aplikoval svou antiindividualistickou vizi na ekonomické záležitosti. Zavrhl egoismus, materiální hrabivost a laissez-faire, které vede ke světu „jenž se stává bez života, jedna lidská bytost je oddělena od druhé a společenskému řádu, v němž je platba v hotovosti ... jediným vztahem mezi dvěma lidmi.“ V protikladu k tomuto špatnému ‚peněžnímu vztahu‘ stojí rodinný vztah k přírodě a k dalším lidem, vztah ‚lásky‘. Jeviště bylo připravené pro Karla Marxe.

²⁶ O vlivu Schillerových názorů o odcizení na Hegela, Marxe a pozdější sociologii, viz Leon Bramson, *The Political Context of Sociology* (Princeton, 1961), str. 30.

Komunismus jako Království Boží na zemi: od Joachima k Müntzerovi

Zatím jsme pojednali o reabsorpční teologii jako o důležitém předchůdci Marxova eschatologického komunismu. Je zde však další důležitý prvek, který je úzce propojen s prvním v eschatologické vizi: mesianistický milenialismus či chiliasmus, vybudování komunistického Království Božího na zemi.

V celé své historii křesťanství řešilo otázku milénia: tisícileté vlády Boží na zemi. Zvláště v tak temných částech Bible, jako je kniha Danielova a kniha Zjevení, jsou náznaky takového tisíciletého Království Božího před dnem posledního soudu a koncem historie. Ortodoxní křesťanská linie byla stanovena svatým Augustinem v pátém století a od té doby je přijímána všemi hlavními křesťanskými církvemi. Tento ortodoxní výklad říká, že tisícileté království Boží na zemi je metafora pro křesťanskou církev, která vládne na zemi jenom v duchovním smyslu. Hmotné uskutečnění království Božího nastane teprve až po posledním soudu.

Ortodoxní výklad vždy varoval, že brát proctví o Království Božím na zemi doslovně a snažit se o jeho uskutečnění je odsouzeno k nezdaru.

Většina verzí o tom, jak dojde k ustavení Království Božího, počítá s ohromným Armageddonem, titánskou válkou mezi dobrem a zlem, v níž dobro nakonec neodvratně triumfuje. Jedním z důvodů pro apokalypsu je fundamentální problém, jemuž čelí všichni teoretici Království Božího na zemi.(KBZ) KBZ je z definice obýváno pouze svatými a dokonalými lidmi. Co se ale stane s lidskými hříšníky, jichž je bohužel velká většina? Aby se podařilo ustanovit KBZ, tak nejprve musí proběhnout mocná apokalyptická očista, která zbaví zemi hříšníků a připraví jí tak pro společenství světců. Premileniální a postmileniální varianta apokalypsy přistupuje k tomuto problému různým způsobem. V premileniální variantě Ježíšův druhý příchod bude předcházet vzniku

KBZ, Ježíš bude vládnout království s armádou svatých po svém boku a očista bude dosažena během Armageddonu a porážky sil Bestie a Antikrista. V postmileniální variantě vznik KBZ je nutnou podmínkou předcházející Ježíšovu druhému příchodu a vyvolení lidé mají tuto věc vzít přímo do svých rukou a uskutečnit očistu vlastními silami.

Tudíž jedním znepokojivým aspektem KBZ je toto vyhlazení lidských hříšníků. Druhým problémem je, jak má vlastně KBZ vypadat? Jak si můžeme snadno domyslet, teoretikové KBZ mluvili o fungování své dokonalé společnosti vždy extrémně nejasně, ale znepokojivým aspektem je zde ta skutečnost, že KBZ bylo téměř vždy zobrazováno jako v podstatě komunistická společnost. Neexistuje v něm soukromé vlastnictví nebo dělba práce nebo vůbec nutnost pracovat, krátce je to komunistická utopie, akorát v ní nevládne předvoj proletariátu, ale teokratičtí světci.

Každý komunistický systém čelí problému výroby: kdo bude mít podněty pro to, aby vyráběl pro společný sklad a jak budou jeho výrobky rozdělovány? První velmi vlivný křesťanský komunistický heretik byl ve dvanáctém století kalábrijský mnich Joachim z Fiore. Joachim, kterému se téměř podařilo přesvědčit o správnosti své hereze i papeže, přijal tezi, že historie se nebude dělit jen do dvou období (před a po Kristu), ale že nastává třetí věk, jehož je prorokem. Předkřesťanská éra byla věkem Otce, Starého zákona; křesťanská éra je věkem Syna, Nového zákona; a nyní nastává věk Ducha Svatého, který se stane dobou čisté lásky a během něhož historie dosáhne svého završení. Církev, Bible i Stát již nebudou zapotřebí a lidé budou žít v komunistické komunitě bez práce a bez vlastnictví.

Joachim si poradil s problémem výroby a rozdělování velmi efektivně, daleko lépe, než většina jeho komunistických následovníků. Prohlásil, že ve třetím věku zmizí materiální lidská těla a člověk se stane čistým duchem, který bude moci trávit veškerý svůj čas v mystické extázi, chvále Boha po tisíc let, než nadejde den posledního soudu. Bez fyzických těl je samozřejmě výroba zbytečná. Podle Joachima bude cesta do jeho království čistého ducha ozářena novým řádem mnichů, z něhož povstane 12 patriarchů v čele s nejvyšším učitelem, který konvertuje židy ke křesťanství, jak bylo předpovězeno v knize Zjevení. Po tři a půl roku

bude zuřit válka, v níž sekulární vládcí pod vedením Antikrista zničí zkaženou katolickou církev. Poté bude Antikrist svržen a nastoupí nový mnišský řád, který nastolí mileniální věk Ducha svatého. Jedno z dogmatických křídel františkánského řádu, které se objevilo v první polovině třináctého století a zasvětilo se materiální chudobě, byli právě Joachimovi následovníci.

V téže době amalriánci, vedení skupinou studentů teologie na Pařížské universitě, převzali doktrínu tří věků Joachima z Fiore a přidali k ní další myšlenku: v každém věku proběhla Boží inkarnace. Ve starozákonní době byl božskou inkarnací Abrahám a možná nějaký další patriarchové; ve věku Nového zákona to byl samozřejmě Ježíš; a nyní, na prahu věku Ducha svatého, se objeví inkarnace ve větším počtu mezi různými lidmi. Jak se dalo čekat, amalriánci prohlásili, že oni sami jsou takovou inkarnací Ducha svatého. Nikoliv ale, že by měli provždy zůstat božskou elitou mezi ostatními lidmi; naopak, jsou předurčení k tomu být předvojem vedoucím lidstvo k univerzální inkarnaci.

Během následujícího století se v severní Evropě objevovaly různé skupiny, známé jako Bratrstvo svobodného ducha, a k jejich systému přibyla další důležitá ingredience: mystická dialektika ‚reabsorpce k Bohu‘. Bratrstvo dodalo ještě svůj elitistický pohled: zatímco reabsorpce všech lidí musí počkat na konec dějin, vyvolení se mohou reabsorbovat dříve, a tudíž se stát živoucími bohy ještě během svého života. Tato menšina samozřejmě byli členové Bratrstva samotní, kteří se skrze léta meditace, flagelantství a mystických vizí stali dokonalými a podobnějšími Bohu, než byl samotný Kristus. Navíc jakmile tohoto stavu mystické jednoty dosáhli, tak byl už trvalý a věčný. Tito noví bozi ve skutečnosti často prohlašovali, že jsou větší než Bůh samotný.

Být živoucími bohy na zemi přináší spoustu výhod. Zprvé to vede přímo k extrémní formě antinomiánské hereze; jestliže jsou lidé bohy, je pro ně nemožné hřešit. Cokoliv udělají, je nezbytně morálně dokonalé. To znamená, že jakýkoliv čin běžně označovaný za hřích, od smilstva až k vraždě, je dokonale legitimní, pokud je spáchán živoucími bohem. A vskutku, Bratři svobodného ducha, stejně jako další

antinomiánci, byli v pokušení dokazovat svou svobodu od hříchu tím, že prováděli všechny představitelné hříchy.

Byl tu ovšem jeden zádrhel. V Bratrstvu byla jen vedoucí menšina „živými bohy“; pro ty členy kultu, kteří se teprve chtěli stát bohy, existoval jeden jediný hřích, kterého se nikdy nesměli dopustit: neposlušnost ke svým mistrům. Každý následovník byl vázán přísahou absolutní poslušnosti ke konkrétnímu živoucímu bohu. Vezměme si například Nikolase z Basileje, jehož kult působil po celém toku Rýna. Prohlásivše se za nového Krista, Nikolas hlásal, že jediná cesta ke spáse spočívá v naprostém podřízení se jemu samému. Oplátkou za tuto absolutní poslušnost Nikolas udělil svým následovníkům osvobození od veškerého hříchu.

Zbytek lidstva mimo kult byl považován jednoduše za méněcenné bytosti, které existují jen proto, aby byly využívány vyvolenými. Toto přikázání šlo ruku v ruce se společenskou doktrínou mnoha kultů svobodného ducha čtrnáctého století: komunistickým útokem na instituci soukromého vlastnictví. V tomto smyslu ovšem byla filozofie komunismu pouze zástěrkou pro údajné právo Bratří svobodného ducha krást podle libosti. Stručně řečeno, adept kultu považoval veškerý majetek lidí nevyvolených za svůj vlastní. Jak napsal Štrasburský biskup ve svém prohlášení v roce 1317: „Věří, že veškerý majetek je společným vlastnictvím, z čehož odvozují, že si mohou vzít vše, čeho se jim zlíbí.“ Nebo jak to vyjádřil adept bratří z Erfurtu, Johann Hartmann: „Opravdu svobodný člověk je pánem a vládcem všech bytostí. Vše mu patří a má právo vzít si vše, co ho těší. Pokud by mu v tom někdo chtěl bránit, svobodný člověk má právo ho zabít a vzít si jeho majetek.“²⁷ A jedno z populárních rčení Bratří svobodného ducha: „Cokoliv vaše oko uvidí a budete potom toužit, toho necht' se vaše ruka chopí.“

Následující století přineslo první pokus o založení KBZ, první krátký experiment s totalitním teokratickým komunismem. Tento pokus podniklo radikální křídlo husitského hnutí v Čechách na počátku

²⁷ Cohn, *Pursuit of the Millenium*, str. 182

patnáctého století. Husitské hnutí, pojmenované po Janu Husovi, představovalo předprotestantskou revoluční formaci a nejradikálnějšíh uskupením v rámci tohoto hnutí byli táborité. Jako pokračovatelé předchozích hnutí usilujících o dosažení KBZ, radikální táborité s pozoruhodným entuziasmem dodali jeden další prvek: povinnost vyhladit všechny hříšníky. Den posledního soudu se totiž blíží a Vyvolení musí přikročit k potlačování hříchu vyhlazením všech hříšníků, což znamenalo všech netáboritů. Jelikož všichni hříšníci jsou nepřáteli Krista a „proklet bude ten muž, který odloží meč, aniž by prolil krev Kristových nepřátel. Každý věřící si musí umýt ruce v jejich krvi.“ Tato destrukce se samozřejmě nezastavila ani před intelektuální destrukcí. Při vypalování klášterů si Táborité dávali obzvláště záležet na tom, aby zničili všechny knihy. „Veškerý majetek musí být vzat od nepřátel Boha a spálen nebo jinak zničen.“ Mimo to Vyvolení nepotřebují knihy. Až se uskuteční Království Boží na zemi, „již nikdo se nebude potřebovat učit od někoho jiného. Již nebude zapotřebí knih nebo písma a veškerá pozemská moudrost zanikne.“

Radikální táborité také převzali další reabsorpcionistické téma: návrat k údajně komunistickému stavu raného křesťanství – společnosti postrádající hřích soukromého vlastnictví. Aby byl možný návrat k této beztrždní společnosti, bylo nutné opustit existující města jakožto notorická centra luxusu a hrabivosti. A poté, co bude KBZ založeno v Čechách, musí Vyvolení využít této základny a přinést tento komunismus i zbytku světa.

U části radikálních táboritů se objevil ještě jeden prvek k doplnění konzistence tohoto komunistického ideálu. Spolu se zespolečenštěním vlastnictví měly být zespolečněny i ženy. A tak radikální sektáři učili: „Vše bude společné, včetně žen; synové a dcery budou Božími dětmi a nebude manželství jako společenství dvou – manžela a manželky.“

Husitská revoluce vypukla v roce 1419 a krátce poté se radikální skupina usídlila na hoře, kterou pojmenovali Tábor, podle biblické hory, kde Ježíš předpověděl svůj druhý příchod a odkud vstoupil na nebesa a kde se očekávalo jeho znovuobjevení. Radikální táborité zde podnikli komunistický experiment se společným vlastnictvím na základě tvrzení,

že „kdokoliv vlastní soukromý majetek, páše smrtelný hřích“. Charakteristické bylo, že táborité byli natolik fascinováni svým právem spotřebovat ze společných kádí, že se cítili osvobozeni od nutnosti pracovat. Společný majetek byl ale brzy spotřebován, a potom co? Potom samozřejmě táborité prohlásili, že mají nárok na majetek druhých. A tak rolníci z okolí Tábora, kteří se radovali ze zrušení feudálních dávek a katolických desátků, zjistili, že na ně radikální režim uvalil povinnost odvádět dávky ve stejné výši jenom o šest měsíců později.

Zdiskreditován mezi umírněnějšími husity, byl radikální komunistický experiment v Táboře brzy ukončen. Ale pochodeň převzala sekta adamitů. Stejně jako Bratři svobodného ducha v předchozím století adamité měli sami sebe za živoucí bohy, nadřazené Kristu, jelikož Kristus zemřel a oni byli stále naživu (bezchybná logika, ačkoliv trochu krátkozraká). Adamité hlásali, že veškerý majetek má striktně být ve společném vlastnictví a že manželství je odporným hřichem. Promiskuita byla povinná, neboť cudní jsou nehodní vstoupit do mesianistického království. Ovšem na druhou stranu byla promiskuita velmi omezená, neboť sex se mohl odehrávat jen s povolením vůdce sekty. Adamité chodili většinu času nazí, aby se přiblížili původnímu stavu Adama a Evy.

Stejně jako radikální táborité, považovali i adamité za svou svatou povinnost vyhladit všechny nevěřící. Byli jako Boží srp seslaný pokosit všechny nespravedlivé. Pronásledování husitským hejtmanem Janem Žižkou, adamité se ukryli na ostrov uprostřed řeky Nežárky, odkud podnikali výpady do okolí, snažice se navzdory svému malému počtu naplnit své poslání. Věrní svému krédu, vraždili každého muže, ženu nebo dítě, na které narazili a brali si všechno, co mohli unést. Nakonec v říjnu 1421 Žižka s čtyřmi stovkami bojovníků obklíčil adamity na jejich ostrově a vyhladil je až do posledního. Další pekelné Království Boží tak bylo ukončeno mečem.

Armáda táboritů pak byla poražena vojskem umírněných husitů v bitvě u Lipan v roce 1434 a od té doby radikální nálady upadaly a radikální hnutí se stahovala do podzemí. Ale mileniální ideje se stále udržovaly nejenom v Čechách, ale také v Bavorsku a dalších německých zemích v sousedství.

Občas Martinu Luterovi muselo připadat, že rozpoutal vichřici nebo dokonce otevřel brány pekla. Krátce poté, co zahájil reformaci, začaly se Německem šířit nejrůznější sekty, hlásající brzký konec světa. Anabaptisté věřili, že jsou vyvolenými, a že znakem tohoto vyvolení je mystický zážitek ‚znovuzrození‘ a pokřtění ve jménu Ducha Svatého. Pro skupiny anabaptistů, nacházejících se uprostřed hříšné a zkažené společnosti, se nabízely dvě cesty. Jedna dobrovolná, kterou zvolili například amiši nebo mennonité, kteří se stali vlastně anarchisty a snažili se co nejvíce se oddělit od hříšné společnosti. Druhé křídlo představovali teokratičtí anabaptisté, kteří se chtěli zmocnit světské vlády a napravit společnost extrémním donucením. Jak poukázal Monsignor Knox, tak tento ultra-teokratický přístup musí být rozlišován oproti tomu druhu teokracie, který existoval v kalvínské Ženevě, nebo byl praktikován puritány v sedmnáctém století v severní Americe. Luther a Kalvín totiž nepředstírali, že jsou proroky obdařenými osobním božským zjevením; byli pouhými učenici vykládajícími Bibli a aplikujícími biblická přikázání na člověka.²⁸ Naproti tomu vůdci anabaptistů prohlašovali, že skrze ně mluví sám Bůh, a že jsou obdařeni jeho mystickými vizemi a zjeveními, a tudíž mají nárok na absolutní moc.

Vlna teokratického anabaptismu se prohnala Německem a Holandskem se silou hurikánu. Byla spuštěna Thomasem Müntzerem v roce 1520 a skončila o 15 let později ve městě Münster. Mladý učený teolog s tituly z univerzit v Lipsku a Frankfurtu Thomas Müntzer byl z počátku spolupracovníkem Luthera a byl jím pověřen vykonávat pastorační činnost ve městě Cvikov (Zwickau). Cvikov byl ovšem blízko českých hranic a Müntzer se zde setkal s Nikolasem Storchem, který žil v Čechách a který ho seznámil se starým učením radikálních táboritů. Konkrétně to byla nutnost vyvolených převzít světskou vládu a přinutit společnost k teokratickému komunismu brutální silou a pak také zespolečenštění žen, kdy manželství mělo být zakázáno.

²⁸ Ronald A. Knox, *Enthusiasm: A Chapter in the History of Religion* (New York, 1961), str. 132-34

Thomas Müntzer se tedy prohlásil za bohem seslaného proroka, předurčeného vést krvavou válku vyvolených proti hříšníkům. Müntzer prohlašoval, že ‚živoucí Kristus‘ natrvalo vstoupil do jeho duše a obdařil ho tudíž dokonalým vědomím o Božské vůli. Dokonce o sobě mluvil jako o ‚budoucím Bohu‘. Müntzer byl tedy připraven jednat.

Müntzer se několik let toulal po Německu, shromažďoval své následovníky a podněcoval řadu povstání, která byla rychle potlačena. Po získání pastoračního místa v městečku Allstadt, Müntzerovo učení přilákalo z blízkého okolí mnoho nevzdělaných horníků, kteří vytvořili revoluční organizaci s názvem ‚Liga vyvolených‘. Obrat v Müntzerově kariéře nastal v roce 1524, kdy vévoda Jan, bratr Saského kurfiřta a vyznáním luterán, přijel do města a požádal Müntzera, aby mu pronesl kázání. Chytiv se příležitosti, Müntzer promluvil o tom, že se saský vladař se musí rozhodnout, jestli se postaví na stranu Boha nebo Ďábla. A pokud se rozhodne pro Boha, tak se musí „chopit meče a vyhladit všechny bezbožné a hříšníky“, a zvláště pak kněze a mnichy a všechny bezbožné vladaře. Pokud by saský vladař odmítl tento úkol, „meč mu bude odebrán a on sám bude bez milosti zabit...“ Toto vyhlazování, provedené saským vladařem a řízené Müntzerem, by mělo vyústit v tisíciletou vládu Vyvolených.

Reakce vévody Jana na řeč plnou výhrůžek a ultimát byla překvapivě klidná. Jelikož byl již opakovaně varován Lutherem, že se Müntzer stává nebezpečným, vévoda Müntzerovi přikázal, aby se zdržel podobných provokativních kázání, dokud jeho případ neposoudí sám kurfiřt.

Tato vévodova reakce, jakkoliv byla mírná, stačila vyprovokovat Thomase Müntzera k jeho poslední revoluční cestě. Vladaři se ukázali nedůvěryhodní, a tak nyní nastal čas pro masy chudých k revolučnímu vystoupení. Chudí Vyvolení by měli ustanovit vládu egalitářského komunismu, v němž budou všechny věci společné, kde si všichni budou rovní a každý bude mít podle svých potřeb. Ale ještě ne. I chudí se nejprve potřebují zbavit světských tužeb a frivolních radostí a musí uznat vůdcovství ‚služebníka Božího‘, který se „musí postavit do čela jako nový Eliáš ... a uvést věci do pohybu.“ Nebylo obtížné uhádnout, kdo by tímto vůdcem měl být.

Jelikož Allstadt byl pro Müntzera už nepohostinným, přesunul se do Muhlhausenu, kde našel přátelské přijetí a celý kraj v politickém zmatku. Z Müntzerova popudu se revoluční skupina zmocnila vlády v Muhlhausenu v únoru 1525 a začala v tomto městě zavádět komunistický režim.

Kláštéry v Muhlhausenu byly vypleněny a veškerý majetek byl prohlášen společným. Následkem toho, jak odhaluje poznámka jednoho pozorovatele, tento režim „natolik ovlivnil lidi, že již nechtěli více pracovat.“ Stejně tak jako v minulosti se režim komunismu a vzájemné bratrské lásky stal v praxi brzy režimem systematické krádeže:

„Když kdokoliv chtěl jídlo nebo oblečení, šel za bohatcem a požadoval ho v Kristově jménu, jelikož Kristus přikázal dělit se s potřebnými. A co nebylo odevzdáno dobrovolně, bylo vzato násilím... Thomas Müntzer uzákonil toto všeobecné lupičství, které narůstalo ze dne na den.“²⁹

V tomto okamžiku ve spoustě německých zemí vypukly selské rebelie. Během potlačování uboze vyzbrojených rolníků přitáhla šlechtická armáda 15. května k Muhlhausenu. Německá knížata nabídla sedlákům amnestii, pokud vydají Müntzera a jeho nejbližší následovníky. Sedláci byli v pokušení, ale Müntzer přednesl svůj poslední ohnivý projev, hláse, že Bůh osobně mu slíbil vítězství, a že zachytí nepřátelské dělové koule lemem svého pláště. Ve vrcholném bodě Müntzerova projevu se na obloze objevila duha, což si sedláci přirozeně vyložili jako neklamně Boží znamení. Bohužel toto znamení nezafungovalo a armáda knížat sedláky rozprášila, pobila jich asi 5 000 a sama ztratila jen asi půltucet mužů. Müntzer utekl a ukryl se, ale byl brzy dopaden, mučen a popraven.

²⁹ Citováno v Igor Shafarevich, *The Socialist Phenomenon* (New York, 1980) str. 57.

Komunismus jako království Boží na zemi: ovládnutí Münsteru

Thomas Müntzer byl mrtev a jeho tělo zetlelo, ale jeho duch kráčel dál. Jeho prapor brzy zdvihl jeho učedník, knihař Hans Hut. Hut prohlásil, že je Bohem seslaný prorok, který má zvěstovat, že se Kristus vrátí na zem o svatodušních svátcích roku 1528 a předá moc vykonávat spravedlnost Hutovi a jeho znovupokřtěným následovníkům. Tito se pak „chopí dvousečných mečů“ a vykonají Boží pomstu na kněžích, pastorech, králích a šlechtě. Hut a jeho společníci pak budou vládnout na zemi s Muhlhausenem jakožto hlavním městem světa.

Kristus pak ustanoví mileniální vládu komunismu a čisté lásky. Hut byl zatčen v roce 1527 (bohužel před tím, než se měl Ježíš šanci vrátit), uvězněn v Augsburgu a zabit při pokusu o útěk. Dva roky se Hutovi následovníci potulovali po jižním Německu, aby se tu a tam pokoušeli o ustanovení komunistického Království Božího, až nakonec jejich poslední zbytky byly zničeny v roce 1530. Anabaptismus Müntzerova typu se pak přesunul do severozápadního Německa.

Severozápadní Německo bylo v té době rozděleno na řadu církevních státeků, jimž vládli biskupové, kteří zde byli v pozici světské aristokracie. Obecně hlavní města těchto státeků pak byla ovládána oligarchií cechovních sdružení, která si kartelizovala svá řemesla a která se střetávala se státním duchovenstvem o míru své autonomie.

Největším z těchto státeků bylo Münsterské biskupství, s hlavním městem Münsterem, který měl asi 10 000 obyvatel a který byl řízen městskými cechy. V roce 1532 byly cechy s lidovou podporou schopné plně převzít vládu nad městem a přinutit katolického biskupa, aby Münster oficiálně uznal za luteránské město; Münster ovšem nezůstal luteránským dlouho. Z celého severozápadu přicházely zástupy anabaptistů, kteří zde hledali Nový Jeruzalém. Anabaptismu se zde začalo dařit poté, co výřečný a populární mladý kněz Bernt Rothmann, vzdělaný syn místního kováře, konvertoval k anabaptismu. Původně

katolický kněz Rothmann se stal Lutherovým přítelem a hlavou luteránské církve v Münsteru. Nyní ale svou výmluvnost použil k hlásání komunismu, jak údajně existoval v prvotní křesťanské církvi, se společným vlastnictvím a kde každý dostával podle svých ‚potřeb‘. Rothmannova pověst přilákala do Münsteru davy chudáků bez domova.

Vůdcem Münsterských anabaptistů se ovšem nestal Rothmann, ale holandský pekař z Haarlemu Jan Matthys. V roce 1534 Matthys vyslal své misionáře, aby znovu pokřtili každého, kdo by se chtěl připojit k Matthysově hnutí. Tito misionáři byli v Münsteru přijati obzvláště vřele a Rothmann se svými stoupenci se od nich nechal znovu pokřtít. Do města brzy přibyl jeden z vůdců Matthysova hnutí, pětadvacetiletý Holanďan Jan Bockelson (Jan z Leydenu). Bockelson se zde rychle oženil s dcerou bohatého obchodníka s látkami Knipperdollincka, který byl představeným Münsterských cechů, a tito dva muži společně vedli úspěšný převrat, v němž se zmocnili vlády nad městem. Všude do okolí byli vysláni poslové vyzývající všechny pravověrné následovníky, aby přišli do Münsteru. Zbytek světa bude totiž v brzké době zničen a pouze Münster bude ušetřen, aby se stal Novým Jeruzalémem. Stovky a tisíce lidí se nahrnuly do města ze všech stran. Výsledkem bylo, že anabaptisté zcela ovládli město a přichozí Matthys se s Bockelsonovou pomocí stal absolutním vládcem Münsteru.

Konečně měli anabaptisté k dispozici celé město a největší komunistický experiment středověku tak mohl začít.

Prvním bodem programu této nové komunistické teokracie bylo samozřejmě zbavit Nový Jeruzalém nečistých a bezbožných, jakožto přede hry k jejich konečnému vyhlazení na celém světě. 27. února tak dostali katolíci a luteráni, dosud přebývajících ve městě, na vybranou: buď se dají znovu pokřtít a připojí se k anabaptistům, nebo budou okamžitě z města vypovězeni.

Všichni, kdo odmítli druhý křest, včetně starých, invalidů a těhotných žen, byli z města vyhnáni uprostřed sněhové bouře a přitom byli přinuceni ve městě zanechat veškerý svůj majetek, včetně jídla a oblečení. Toto masové vyhnání bylo poslední kapkou pro biskupa, který v následujících dnech se svým vojskem zahájil dlouhé obléhání Münsteru.

Když byli všichni lidé ve městě odvedeni k vykonávání opevňovacích prací, Jan Matthys pokračoval dále ve své totalitní komunistické revoluci. Nejprve proběhla konfiskace veškerého cenného zboží ve městě. Toto zboží bylo shromážděno do několika centrálních skladů a chudým bylo řečeno, že zde dostanou „podle svých potřeb“. Tyto „potřeby“ určovalo několik „diákonů“ jmenovaných Matthysem. Když jeden z kovářů protestoval proti těmto opatřením, byl zatčen a před shromážděním celého města ho pak Matthys osobně zastřelil a nechal uvrhnout do vězení několik předních občanů, kteří proti takovému jednání protestovali. Dav byl varován a poslušně zazpíval hymnus k chvále zabíjení.

Jednou z klíčových vlastností anabaptistického režimu bylo rozhodnutí zkonfiskovat veškeré peníze a zcela zamezit jejich užívání. Když lidé neměli žádné peníze, za které by mohli nakupovat, celá populace se stala naprosto závislou na přídělích rozdávaných vládnoucí elitou. Matthys, Rothmann a další vůdčí osoby spustili propagandistickou kampaň, že je nekřesťanské vlastnit peníze soukromě, a že peníze musí být vlastněny „společně“, což v praxi znamenalo, že všechny peníze musí být odevzdány Matthysovi a jeho vládnoucí klice.

Několik lidí, kteří chtěli své peníze schovat a byli odhaleni, museli klečat před Matthysem na kolenou a prosit za odpuštění, které jim bylo velkoryse uděleno.

Po dvou měsících intenzivní propagandy spojené s výhrůzkami a terorem bylo soukromé vlastnictví peněz v Münsteru efektivně vymýceno. Peníze byly soustředěny do rukou vlády, která za ně kupovala zboží a najímala pracovníky z vnějšího světa. (Biskup Franz von Waldeck, který město obléhal, neměl dlouhou dobu dost vojáků ani peněz, aby mohl město neprodyšně obklíčit a spojení s vnějším světem bylo relativně volné.) Lidé tak žili z přídělů rozdělovaných teokratickým anabaptistickým státem.

Jídlo bylo zkonfiskováno a rozdělováno podle uvážení jmenovaných diákonů. Kvůli ubytování zástupů imigrantů byly zespolečenštěny všechny domy, každý mohl vstoupit kamkoliv a uložit se kdekoliv; bylo zakázáno

zamykat a později i jen zavírat dveře. Lidé jedli ve společných jídelnách a poslouchali při tom předčítání ze Starého Zákona.

Násilný komunismus a teror se odehrával ve jménu komunity a křesťanské ‚lásky‘. Tato komunizace byla považována za první krok k egalitářskému komunismu, kde, jak kázal Rothmann, „všechny věci budou společné, nebude existovat soukromé vlastnictví a nikdo nebude muset pracovat, ale bude mu stačit důvěřovat Bohu.“ Nějak se však stalo, že ta doba, kdy se nebude muset pracovat, nikdy nepřišla.

Pamflety, které Matthysův režim rozšiřoval po celém kraji, chválily tento nový řád křesťanské lásky skrze teror:

„Nejen, že jsme veškerý majetek dali k dispozici společné věci pod péčí diákonů a žijeme z něj podle našich potřeb; chválíme Boha a Krista jedním srdcem a jednou myslí a každý z nás pomáhá všem ostatním.

A vše, co nesloužilo společnému dobru, jako je soukromý majetek, nakupování a prodávání, práce za peníze, braní si úroku a provozování lichvy... a vše, co se neslučuje s bratrskou láskou – všechny tyto věci u nás byly zrušeny silou lásky a společenství.“

O velikonocích 1534 ovšem Matthys podlehl vlastnímu bludu. Přesvědčen, že nastává konec světa, a že sám Bůh sestoupí a bude bojovat po jeho boku, vyrazil Matthys s hrstkou dalších z brány proti biskupovu vojsku a byl doslova rozsekán na kousky.

Po Matthysově smrti převzal vládu nad městem mladý Bockelson. A jestliže Matthys trestal Münsterské obyvatele bičem, Bockelson je trestal důtkami. Jak se podařilo tomuto mladíkovi překonat svého mistra? Na počátku května si Bockelson získal pozornost tím, že u vytržení běhal nahý po ulicích a pak upadl do tiché třídenní extáze. Když se třetího dne vrátil, oznámil celému městu, že se mu zjevil samotný Bůh. Zaštitěn Bohem, Bockelson zrušil veškeré městské úřady a ustanovil novou dvanáctičlennou radu starších, které sám předsedal. Starší z rady měli naprostou moc nad životem a smrtí každého obyvatele Münsteru. Staré cechy byly zrušeny a byl zaveden nový přísný systém nucených prací. Ti, kteří nebyli odvedeni do armády, museli nyní pracovat jako veřejní zaměstnanci pro komunitu a bez peněžní odměny.

Totalita v Münsteru byla nyní kompletní. Smrt byla běžným trestem doslova za každý nezávislý čin. Smrtí byl trestán i jakýkoliv projev neposlušnosti: neposlušnosti dětí k rodičům, manželek k manželům a samozřejmě neposlušnosti kohokoliv k vyvolenému zástupci Boha na zemi. Knipperdollinck byl jmenován vrchním katem, který vynucoval tato nařízení.

Jediným aspektem života, kterého se nedotkly předchozí změny, byl sex, a tento nedostatek měl být nyní napraven. Jediný povolený sexuální vztah byl nyní v manželství anabaptistů a všechna manželství uzavřená dříve po katolickém nebo protestantském způsobu byla prohlášena za neplatná. Bockelson ale brzy pokročil dál a zavedl v Münsteru povinnou polygamií. Jelikož od doby vyhánění v Münsteru bylo přibližně třikrát tolik žen než mužů a předchozí manželství byla zrušena, tak se polygamie stala technicky proveditelnou.

Povinná polygamie byla pro mnoho obyvatel Münsteru už příliš, a tak se proti tomuto nařízení vzbouřili. Ovšem jejich vzpoura byla rychle potlačena a mnoho rebelů bylo potrestáno smrtí.

V srpnu 1534 tak byla povinná polygamie v Münsteru zavedena, když rada starších vydala nařízení, že žádná žena nad (a také pod) určitý věk nesmí zůstat svobodná. Jak mohl člověk čekat, mladý Bockelson plně využil nového režimu a shromáždil harém 15 manželek včetně Divary, krásné mladé vdovy po Janu Matthysovi.

Mnoho žen ovšem nebylo právě nadšených z toho, že by se měly stát druhými nebo třetími manželkami, ale odmítnutí nebo i jen stížnost byl hrdelním zločinem, a několik žen za to bylo skutečně popraveno. ‚Původní‘ manželky, které nyní ve své domácnosti museli strpět novou konkurenci, také nebyly právě nadšené.

Bockelsonský despotismus mohl zajít jen tak daleko, ale všeobecný odpor přinutil režim k tomu, aby povolil rozvody. A nejen, že byl rozvod povolen, ale byl i velmi snadný. Rigidní puritanismus se zde mísil s povinnou promiskuitou, když měnit manželky bylo velmi snadné, ale sex byl povolen jen mezi manželi (mimomanželský sex byl trestán smrtí) za účelem plození dětí, a množství agilních donašců kontrolovalo toto omezení.

Bockelson se projevil jako výborný organizátor v obleženém městě. Byl schopen přimět mnoho biskupových špatně placených žoldníků k dezerci – samozřejmě pomocí peněz zkonfiskovaných Münsterským občanům. Když biskup nechal do města vrhat letáky, nabízející amnestii těm, kteří se vzdají, Bockelson rychle udělal ze čtení těchto letáků zločin trestaný smrtí. A naopak se mu dařilo provádět poměrně úspěšnou agitaci v biskupově vlastním táboře, kde rozšiřoval svoje vlastní pamflety, psané Rothmannem. Na konci srpna byla biskupova armáda zcela rozložena a obležení bylo dočasně přerušeno.

Jan Bockelson využil příležitosti posunout svou ‚egalitářskou‘ komunistickou revoluci o krok dále a prohlásil se Králem a Mesiášem posledních dní.

Bockelson si uvědomoval, že kdyby se králem prohlásil sám, vzbudilo by to asi podezření i u jeho nejvěrnějších. A tak si pro tuto práci našel Dusentschura, zlatníka z nedalekého města a také samozvaného proroka. Na začátku září Dusentschur oznámil, že měl další ze svých vizí: Jan Bockelson se má stát králem celého světa, dědicem krále Davida, předurčený k tomu, aby seděl na trůnu, dokud Bůh sám nesestoupí na zem, aby se ujal vlády nad svým královstvím.

Bockelson samozřejmě potvrdil, že on sám měl tutéž vizi. Po okamžiku váhání přijal Bockelson Meč spravedlnosti a korunu Krále světa od Dusentschura a oznámil davu, že Bůh mu dal ‚moc nade všemi národy na zemi,‘ a že kdokoliv, kdo by se opovážil odporovat Boží vůli ‚má být okamžitě vydán na smrt mečem.‘ Anabaptističtí kazatelé pak vysvětlovali svým zmateným ovečkám, že Bockelson je opravdovým Mesiášem, který byl předpovězen ve Starém Zákoně a tudíž právoplatným vládcem, duchovním i světským, celého světa.

Jak se tak často stává samozvaným ‚rovnostářům‘, že se pro ně samotné najdou zvláštní úniková dvířka ze šedivé uniformity života, který stvořili. A stejné to bylo s králem Bockelsonem, který začal nosit ty nejkrásnější róby a šperky, jmenoval své dvořany a rytíře, kteří se také začali objevovat v luxusním oblečení. Jeho favoritka Divara byla prohlášena Královnou světa a začaly o ní pečovat dvorní dámy a služebnictvo. Nový bohatý dvůr zahrnoval přibližně dvě stovky lidí a

ubytoval se s veškerým luxusem v několika největších domech. Knipperdollinck se stal hlavním ministrem a Rothmann královým mluvčím.

Pokud je komunismus dokonalou společností, někdo musí být schopen užívat si jeho plodů; a kdo je k tomu vhodnější než Mesiáš a jeho dvůr. Ze zkonfiskovaného stříbra a zlata byly nyní raženy ornamentální mince k počtě nového krále. Všichni koně byli zkonfiskováni pro královu družinu. Jména v revolučním Münsteru byla rovněž změněna; všechny ulice a náměstí byly přejmenovány; neděle a svátky byly zrušeny a všechny nově narozené děti byly pojmenovávány králem osobně.

Není překvapením, že oklamané masy v Münsteru začaly být nepokojné, neboť všichni byli nuceni žít v chudobě, zatímco král Bockelson se svým dvorem se těšili luxusu vzešlému z jejich zkonfiskovaného majetku. Bockelson odpověděl masivní propagandou, která měla ospravedlnit nový systém. Ospravedlnění bylo následující: je zcela správné, že Bockelson žije v pompě a luxusu, protože je pro hmotný svět již ‚mrtev‘. A jelikož je v hlubším smyslu mrtev pro svět, tak se jeho luxus nepočítá. Ve stylu každého guru, jenž žije v luxusu mezi svými chudými následovníky, vysvětloval, že pro něj nemají materiální předměty žádnou hodnotu, a tak je může užívat, aniž by byl ohrožen hříchem marnivosti. Důležitější pravděpodobně bylo, že Bockelson ujišťoval svoje poddané, že on se svým dvorem jsou pouze předvojem nového řádu; brzy i ostatní budou žít v tom samém mileniálním luxusu.

V novém řádu münsterští již brzy vyrazí do útoku, dobydou celý svět, vyhladí nehodné a poté se Ježíš vrátí a všichni budou žít v luxusu a dokonalosti. Bude dosaženo rovnostářského komunismu s velkým luxusem pro všechny po celém světě.

Vzrůstající opozice samozřejmě znamenala eskalaci teroru a králova vláda ‚lásky‘ a smrti zintenzivnila vyhrožování a vraždění. Když byla vyhlášena monarchie, prorok Dusentschur také oznámil svoji vizi, že všichni, kteří by se protivili králi Bockelsonovi, mají být vydáni na smrt a poté zcela vymazáni z paměti.

Bockelson dále vysílal své posly a pamflety do okolí a snažil se vyvolat anabaptistickou revoluci. Jeho propaganda měla značný účinek.

V Holandsku a severozápadním Německu se během ledna 1535 objevila řada povstání. Závažné povstání proběhlo v západním Frisku ve městě Minden, a dokonce i v samotném Amsterdamu, kde se rebelové zmocnili radnice.

Všechna tato povstání byla ovšem potlačena.

Tou dobou měla knížata severozápadní Evropy vlády krále Bockelsova tak akorát dost. Státy Svaté říše Římské se dohodly na tom, že poskytnou peníze a vojsko na zničení pekelného Münsterského režimu. Na počátku února byl již Münster neprodyšně obklíčen a odříznut od okolního světa. Nedostatek jídla se projevil okamžitě a Bockelsonův režim zareagoval svým charakteristickým způsobem: neustálou propagandou a sliby zázračného zachránění hladovějícím masám. Bůh všechny zachrání o Velikonocích, nebo se Bockelson sám nechá upálit na náměstí. Když Velikonoce přišly a žádná záchrana se neobjevila, Bockelson ihned vysvětlil, že měl na mysli záchranu jen v ‚duchovním‘ smyslu, která samozřejmě nastala. Pak sliboval, že Bůh promění kameny na chleba, což se ovšem také nestalo. Nakonec Bockelson, fascinován divadlem, nařídil svým hladovějícím poddaným účastnit se tří denní slavnosti s tanci a atletickými soutěžemi. Byla pořádána dramatická představení, stejně jako černé mše.

Hladovějící lidé v Münsteru byli nyní zcela ztraceni. Biskup do města neustále střílel letáky slibující všeobecnou amnestii, pokud vydají krále Bockelsova s jeho dvorem. Aby se uchránil proti této hrozbě, král Bockelson neustále zotročoval svou vládu teroru. Na počátku května Bockelson rozdělil město do dvanácti sekcí a jmenoval ‚hraběte‘ vládnoucího nad každou z nich. Hrabata byli cizinci stejně jako on, u kterých si byl jistější, že k němu budou loajální.

Každý hrabě měl přísně zakázáno opustit svoji sekci a měl příkázáno zabránit jakémukoliv shromažďování více než tří lidí. Kdokoliv, kdo by se snažil opustit město nebo by kritizoval krále, měl být sťat – většinou králem Bockelsonem osobně. V polovině června již takové výjevy byly na denním pořádku. Těla popravených byla často rozčtvrcena a pro výstrahu vystavena v jednotlivých částech města.

Bockelson by bezpochyby nechal celou populaci vyhladovět k smrti než by se vzdal, ale dva uprchlíci vyhradili slabé místo v městských hradbách a v noci na 24. června 1535 noční mūra Nového Jeruzaléma plného komunistické ‚lásky‘ došla svého krvavého konce. Několik stovek anabaptistů, kteří bojovali až do konce, bylo zmasakrováno a královna Divara byla sřata. Král Bockelson byl vsazen do řetězů a následujícího roku byl společně s Knipperdollinckem veřejně umučen a jeho tělo bylo zavěšeno v kleci na kostelní věž.

Staré zřizení v Münsteru bylo obnoveno a město se stalo opět katolickým. Hvězdy byly opět na svých místech a události let 1534-35 vedly pochopitelně k nedůvěře v další mystická hnutí v protestantské Evropě.

Je poučné porozumět vztahu marxistických historiků k mileniálníním hnutím patnáctého a počátku šestnáctého století. Marxisté vždy opěvovali tato hnutí (a) za to, že byla komunistická a (b) že to byla revoluční hnutí zdola. Marxisté se vždy hlásili k těmto hnutím jako ke svým předchůdcům.

Ideje vždy umírají těžko a anabaptistický komunismus nebyl výjimkou. Jeden z Münsterských přeživších, Henry Niclaes, založil familistické hnutí, které hlásalo, že člověk je Bohem a volalo po ustavení Království Božího na zemi jako na jediném místě, kde bude kdy existovat. Klíčem k tomuto království má být systém společného vlastnictví. Familistické ideje se dostaly do Anglie díky holandskému truhláři Christopheru Vittelsovi, který byl žákem Nicolaese, a familismus se v Anglii rozšířil na konci šestnáctého století. Centrum tohoto hnutí byl Grindleton v Yorkshiru, kde působil reverend Roger Brearly. Část přitažlivosti familismu spočívala v jeho antinomianismu, názoru, že božská osoba jako taková nemůže nijak zhřešit a antinomiánci se většinou vychloubali chováním, které většina lidí pokládá za hřích, aby prokázali svůj božský a hříchu-prostý status.

Během anglické občanské války ve 40. a 50. letech 17. století se objevilo množství radikálních náboženských sekt, včetně Winstanleyho panteistických komunistických Kopáčů, o kterých byla řeč dříve. Extrémní antinomianismus, kombinovaný s pantheismem a komunismem včetně

komunismu ve sdílení žen, byl také u Ranterů, kteří vyzívali každého, aby hřešil a dokázal tak svou čistotu.

Znovuobjevení komunismu během Francouzské revoluce

V časech války a společenských nepokojů se vždy znovu objevily a vzkvétaly milenalistické a mesianistické sekty. Po skončení Anglické občanské války milenalistické a komunistické myšlenky ustoupily do ústraní, jen aby se objevily s novou silou v době francouzské revoluce.

Odlišností oproti minulosti bylo, že se nyní poprvé objevila sekulární a nikoliv náboženská verze komunistického hnutí. Ale noví sekulární komunističtí proroci čelili jednomu problému: kdo bude tím činitelem společenské změny? Pro náboženské milenialisty to byl vždy Bůh, Mesiáš a proroci. Ale kdo to bude pro sekulární milenialisty a jak mohou sekulární proroci vzbuzovat nezbytnou důvěru ve svůj předurčený triumf?

První sekulární komunisté se objevili jako dva izolovaní jednotlivci ve Francii uprostřed osmnáctého století. Jedním byl aristokrat Gabriel Bonnot de Mably, starší bratr liberálního filozofa Etienne Bonnota de Condillac. Mablyho hlavní zaměření bylo hlásání naprosté rovnosti mezi všemi lidmi. Stejně jako mnozí komunisté po něm byl Mably nucen čelit jednomu z největších problémů komunismu: když bude veškerý majetek společný a všichni si budou rovni, pak lidé nebudou mít podněty pro to, aby pracovali. Jelikož jenom společný sklad bude mít prospěch z práce jednotlivce a nikoliv tento jednatel samotný. Mably měl obzvláštní zájem vypořádat se s tímto problémem, jelikož také tvrdil, že původním stavem lidstva byl komunismus, a že soukromé vlastnictví se objevilo přesně kvůli lenosti někoho, kdo se snažil žít na úkor druhých. Jak poukázal Alexander Gray, „lenost, která zničila primitivní komunismus, by pravděpodobně zničila i dnešní komunismus, pokud by se podnikl pokus o jeho obnovení.“

Mablyho dvě navržená řešení tohoto klíčového problému byla sotva dostačující. Jedno spočívalo v tom, že by se na všechny naléhalo, aby si utáhli opasky a požadovali méně ze společného skladu a spokojili

se se spartánskou střídmostí. Druhé bylo obdobné tomu, co později Che Guevara a Mao Ce-tung nazvali ‚morální podněty‘: nahradit peněžní odměnu řády a vyznamenáními. Ve své bystré kritice Alexander Gray napsal:

„Myšlenka, že silou pohánějící svět by mohly být čestné listiny, zveřejňující jména nejpilnějších pracovníků, se objevuje až dojemně často v nejrůznějších formách utopické socialistické literatury... Ale očividně, kdyby se našel někdo dost chytrý nebo dost zkažený, že by dal přednost lenošení před čestnými stužkami (a takových lidí by se našlo hodně), pak by jim muselo být dovoleno vést lenošivý život, přiživujíc se na svých sousedech; a možná někdo, kdo obdržel stužku, by se mohl rozžlobit, že si někdo může nerušeně užívat, aniž by se chtěl na práci podílet.“

Gray dále poukazuje na to, že čím více ‚vyznamenání‘ bude rozdáno jakožto pobídka k práci, tím méně půjde o skutečné vyznamenání a tím menší bude jejich vliv. Navíc Mably ani neřekl, kým a jak budou tato vyznamenání udělována. Jak Gray pokračuje:

„Vždy se předpokládá, a je to skoro univerzální a nezpochybňovaná víra, že řády a pocty se dostanou jen těm, kteří si je skutečně zaslouží, a nikomu jinému. Tato naivní nevinná víra neexistuje ve světě, který známe, a je nepravděpodobné, že by existovala v nějakém pozemském ráji, který si člověk dokáže představit.“

Gray dovozuje, že v komunistické společnosti ve skutečném světě, spousta lidí, která by neobdržela nějaký řád, by to mohla považovat za nespravedlnost: „Generál nebo úředník, který neúspěšně čeká ve frontě na titul rytíře z Bath, mnohdy zjistí, že jeho mladický žár pohasl a horlivost se vytratila.“³⁰

Tudíž obě Mablym navržená řešení spočívají na víře v zázračnou proměnu lidské povahy, což je jednou z komunistických tradic, které se drželi i pozdější marxisté. Ale přes všechnu svoji oddanost komunistické myšlence si Mably zachoval jistý smysl pro realitu, a tak si nedělal žádné naděje na komunistický triumf. Člověk již příliš podlehl hříchu sobeckosti a

³⁰ Gray, *The Socialist Tradition*, str. 90-91

soukromého vlastnictví, aby byla nějaká naděje na změnu. Mabyho pesimismus byl tedy stěží vhodný jako inspirace komunistickému revolučnímu hnutí.

Totéž ale neplatí pro jiného vlivného sekulárního komunistu ve Francii v polovině osmnáctého století. Ačkoliv o jeho osobě není mnoho známo, Morellyho *La Code de la Nature*, vydaná roku 1755, byla velmi vlivná kniha a do roku 1773 vyšla již v pěti vydáních.

Morelly neměl žádné pochybnosti o funkčnosti komunismu; neřešil ani problém zahálky a negativních podnětů. Podle Morellyho je každý člověk od přírody dobrý, altruistický a pracuje s nadšením; jenom *institute* jsou zlé a zkažené, obzvláště instituce soukromého vlastnictví. Zrušte ji, a přirozené dobro v člověku snadno zvítězí. (Dotaz: a kde se tyto zkažené lidské instituce vzaly, jestliže ne z člověka samého?)

Pro Morellyho, stejně jako pro Marxe a Lenina po něm, je řízení komunistické utopie až absurdně snadné. Přidělit každému člověku jeho pracovní úkoly a rozhodnout, jaké materiální zboží a služby uspokojí jeho potřeby, bude očividně pro ministerstvo práce a spotřeby zcela triviální záležitost. Podle Morellyho to je úkol, který hravě zvládne několik počtářů a účetních. A přesto věci nešly *tak* snadno ani v Morellyho utopii. Zatímco pesimista Maby byl ochoten ponechat společnost jejímu vývoji skrze dobrovolnou interakci jedinců, optimista Morelly byl nadšeně ochoten použít i těch nejbrutálnějších metod donucování, aby udržel všechny své ‚přirozeně dobré‘ občany v řadě. Morelly rozpracoval komplikovaný plán pro svou ideální vládu a společnost, vše údajně založeno na evidentním diktátu přírodních zákonů, a většina z toho měla být nezměnitelná a věčná.

Konkrétně nemělo existovat žádné soukromé vlastnictví a každá osoba měla být udržována a zaměstnána kolektivem. Každý člověk bude pracovat, aby přispěl do společného skladu podle svých schopností, a z tohoto skladu se mu dostane podle jeho předpokládaných potřeb.

Manželství bude povinné a děti budou vychovávány společně a bude se jim dostávat absolutně stejného množství jídla, stejného oblečení a stejného vzdělání. Filozofické a náboženské doktríny budou pevně stanoveny; nebude se tolerovat žádná odlišnost a děti nebudou

kaženy žádnými „pohádkami, příběhy nebo absurdní fikcí.“ Veškerý obchod nebo směna budou zakázány „neporušitelným zákonem.“ Veškeré budovy budou stejné a seskupené ve stejných blocích; veškeré oblečení bude z jednoho materiálu. Povolání budou přidělována státem.

A nakonec tyto zákony budou posvátné a nezměnitelné, a každý, kdo by je zpochybňoval, měl být doživotně izolován od zbytku kolektivu.

Mělo by být jasné, že tyto utopie jsou nižší sekularizovanou formou vizí křesťanských milenalistů. Nejen, že postrádají nějakého činitele, který by dotáhl společenskou změnu do tohoto konečného stavu, ale postrádají i mesianistický účel oslavy Boha, který by byl schopen zastříit to, že jsou to extrémně statické stavy. Jak to vyjádřil Gray: „Nic se v nich neděje; nikdo v nich nikdy nemůže vyjádřit žádný nesouhlas, protože vláda v jakékoliv formě je v nich vždy tak moudrá, že je prostor pro vděčnost, ale nikdy pro kritiku. (...) Nic se v nich neodehrává a ani nemůže odehrávat. (...) Ačkoliv nás všichni utopičtí spisovatelé ujist'ují, že nikdy a nikde neexistovala š'astnější společnost, ve skutečnosti ještě nikdo z nich nepopsal Utopii, v níž by jakýkoliv přičetný člověk chtěl dobrovolně zůstat...“³¹

Neměli bychom ovšem nabýt dojmu, že křesťanský komunistický milenialismus s nástupem sekulárního komunismu nadobro zmizel. Naopak, heretický křesťanský mesianismus se také znovu objevil v bouřlivých letech osmnáctého století.³² Ovšem hlavní část

³¹ Gray, *The Socialist Tradition*, str. 62-63

³² Můžeme zde zmínit několik jmen. Zvláště vlivný mezi německými knězi byl francouzský mystik a theosofista Louis Claude de Saint-Martin, který ve svém díle *Des Erreurs et la Verite* (1773) vylíčil „vnitřní církev vyvolených“, která existuje již od počátku historie a která v následujícím věku převezme moc. Toto „martinistické“ téma bylo rozpracováno Rosenkruciánským hnutím, koncentrovaným v Bavorsku. Původně alchymističtí mystici se během sedmnáctého a osmnáctého století začali hlásat, že k celosvětové moci se dostane církev vyvolených na počátku mileniálního věku. Nejvlivnější Bavorský rosenkruciánský autor Carl von Eckartshausen rozpracoval toto téma ve dvou svých knihách, *Informace o magii* (1792) a *O zdokonalitelnosti* (1797).

komunistického hnutí během francouzské revoluce byla sekularizovaná. Ideje Mablyho a Morelyho neměly naději prosadit se v realitě bez konkrétního ideologického hnutí, a úkolu vybudovat takové hnutí se chopil mladý novinář Francois Noel Babeuf, který přišel do Paříže ve věku 26 let v roce 1790 a byl uchvácen revoluční atmosférou tohoto města. V roce 1795 založil tajné Společenství rovných, konspirační revoluční organizaci oddanou dosažení komunismu.

Společenství bylo organizováno kolem jeho časopisu *Tribun lidu*. Ten byl využit pro vytyčení koherentní linie pro jeho tajné i veřejné následovníky. Babeufův *Tribun* se tak stal „první tiskovinou v historii, která představovala legální odnož ilegálního revolučního spiknutí.“³³

Ideálem Babeufa a jeho spiklenců byla absolutní rovnost. Prohlašovali, že příroda volá po naprosté rovnosti a že veškerá nerovnost představuje nespravedlnost, tudíž musí být zrušeno soukromé vlastnictví. Jak se velmi plamenně prohlašuje v *Manifestu rovných*, sepsaném Babeufovým společníkem Marechalem: „Požadujeme opravdovou rovnost nebo smrt. Toho musíme dosáhnout. A pro tento účel jsme připraveni udělat cokoli a podstoupit jakékoliv oběti. Pokud to bude nutné, necht' zmizí veškeré umění, pokud pro nás zůstane dokonalá rovnost.“

V ideální komunistické společnosti, o kterou usilovalo Společenství rovných, by samozřejmě soukromé vlastnictví bylo zrušeno, veškerý majetek by byl komunální a uskladený v komunálních skladištích. Z těchto skladišť by bylo toto zboží ‚spravedlivě‘ rozdělováno představenými – holt mezi ‚rovnými‘ by se opět museli najít nějakí ‚rovnější‘. Existovala by univerzální nucená práce, jelikož ‚každý musí sloužit své vlasti užitečnou prací.‘ *Manifest* připouští, že by nevyhnutelně muselo dojít k enormní expanzi vládních úřadů a úředníků při přechodu ke komunistickému světu, neboť ‚vlast musí převzít kontrolu nad každým jednotlivcem od jeho narození až po jeho smrt.‘ Budou muset být

³³ James H. Billington, *Fire in the Minds of Men: Origins of the Revolutionary Faith* (New York. 1980) str. 73

ustanoveny těžké tresty proti „osobám obojího pohlaví, které by dávaly společnosti špatný příklad absencí občanských ctností, zahálkou, nemravností a luxusem.“ Tyto tresty jsou v manifestu popsány, jak poznamenal jeden historik, „se zalíbením a velmi detailně.“³⁴ Svoboda projevu a tisku dopadne, jak se dá očekávat. Tisku nesmí být dovoleno „ohrožovat spravedlnost v rovnosti“ nebo zatahovat Republiku „do nekonečných a fatálních diskusí.“ Navíc „nikomu nesmí být dovoleno šířit názory, které jsou v přímém protikladu k posvátnému principu rovnosti a svrchovanosti lidu.“ Ve skutečnosti se do tisku dostane jenom to, co „strážci vůle národa a vůle lidu shledají jako prospěšné pro Republiku.“

Veškeré stravování bude veřejné v každé komunitě a návštěva veřejné jídelny bude samozřejmě povinná. Navíc každý by svůj denní příděl mohl dostat jen v tom obvodu, kde by trvale bydlel; jedinou výjimkou by bylo, „když cestuje s povolením administrativy.“ Veškerá soukromá zábava by byla „přísně zakázána,“ jinak by „představitost, zbavená dohledu přísného soudce, mohla podněcovat odporné hříchy proti společnému dobru.“ A ohledně náboženství, „veškeré takzvané zjevení musí být zakázáno zákonem.“

Důležitý vliv na pozdější marxismus-leninismus neměl pouze komunistický cíl, ale také Babeufova strategická teorie a praxe v konkrétní organizaci revolučních aktivit. Nerovnost musí být zničena masovým povstáním chudých proti bohatým. Francouzská revoluce musí být ‚dokončena‘; musí přijít naprostý převrat (*bouleversement total*), naprosté zničení veškerých existujících institucí, aby mohl být nový a dokonalý svět vystavěn od nuly. Jak to Babeuf nastínil v závěru svého *Plebejského manifestu*: „Nechť se vše vrátí k chaosu, aby z tohoto chaosu mohl povstat nový a uzdravený svět.“³⁵ *Plebejský manifest*, uveřejněný o

³⁴ Shafarevich, *The Socialist Phenomenon*, str. 121-24

³⁵ Billington, *Fire in the Minds*, str. 75. Viz také Gray, *Socialist Tradition*, str. 105. Grayův komentář je tento: „Žádoucí je anihilace všech věcí ve víře, že z prachu této

něco dříve než *Manifest rovných* v listopadu 1795, byl prvním z řady revolučních manifestů, která dosáhla svého vyvrcholení o půl století později.

Oba manifesty odhalují důležitý rozpor mezi Babeufem a Marechalem, který by pravděpodobně způsobil rozpad celého hnutí, pokud by se Rovní krátce po jejich vydání nestali terčem policejní represe. V *Plebejském manifestu* se totiž Babeuf posunuje blíže ke křesťanskému mesianismu, když v něm chválí Mojžíše a označuje Ježíše Krista za svého „předchůdce“. Ve vězení navíc Babeuf sepsal *Novou historii života Ježíše Krista*. Většina jeho společníků ovšem byla militantními ateisty, kteří sami sebe označovali akronymem l’HSD, *l’homme sans Dieu* (bezbožní lidé). Babeuf, kterého fascinovaly vojenské záležitosti, počal na doplnění ideje konspirační revoluce rozpracovávat ideu lidové gerilové války: revoluce započne formováním jednotlivých lidových „falang“, které budou organizovat lidé, jejichž stálým zaměstnáním bude příprava revoluce – a které později Lenin nazve „profesionálními revolucionáři“. Také si pohrával s ideou, že falangy nejprve zajistí určitou geografickou základnu, odkud se bude revoluce nadále šířit.

Tajné konspirace, vnitřní kruhy profesionálních revolucionářů, vojenské falangy – to vše nevyhnutelně znamenalo, že Babeufova strategická perspektiva pro jeho revoluci zahrnovala některé fascinující paradoxy. Ve jménu harmonie a naprosté rovnosti byli revolucionáři organizováni v přísné hierarchii, v níž podřízení byli povinni absolutní poslušností svým nadřízeným, a vnitřní kruh revolucionářů vykonával svou vůli nad masami. A absolutní vládce s absolutní mocí má v určitý okamžik dát pokyn k nastolení absolutní rovnosti. Revoluce bude znamenat konec pro všechny budoucí revoluce a všemocná hierarchie bude nezbytná pro zničení veškeré hierarchie.

destrukce může povstat bájně město. A naplněn touto nadějí, jak lehkovážně by Babeuf byl ochoten obrátit všechno v prach.“

Ale samozřejmě nejde o žádný opravdový paradox, protože Babeuf a jeho skupina neměli zájem eliminovat hierarchii. Veškeré úsilí o ‚rovnost‘ bylo jen průhledným krytím pro permanentní absolutní diktaturu.

Poté, co se na aktivitu Společenství rovných zaměřila policie v roce 1796, stáhlo se hlouběji do podzemí, a tak vzniklo Tajné direktorium veřejného blaha. Sedm direktorů se setkávalo na tajných schůzích a docházelo ke kolektivním rozhodnutím. Každý z členů tohoto úzkého výboru měl přímo pod sebou 12 ‚instruktorů‘, z nichž každý mohl zmobilizovat širší skupinu stoupenců v jednom z pařížských obvodů. Tímto způsobem mohlo direktorium vzbouřit asi 17 000 Pařížanů, ale skupina byla vyzrazena díky snaze členů Tajného direktoria získávat si stoupence přímo v armádě. Babeuf byl zatčen 10. května a celá organizace byla rozbita.

V následujícím roce byl Babeuf popraven.

Policejní represe ovšem téměř vždy zanechá zbytky disidentů, kteří mohou znovu povstat a převzít pochodeň revolučního komunismu. Filippo Guiseppe Maria Lodovico Buonarroti byl nejstarším synem z chudé aristokratické florentinské rodiny a přímým potomkem velkého Michelangela. Při studiích práv na univerzitě v Pise se seznámil se spisy Morellyho, a jakožto radikální revolucionář se přidal na stranu francouzských revolučních armád v jejich italském tažení. Na jaře 1794 mu bylo svěřeno velení v italském městě Oneglia, kde se pokusil svoje komunistické přesvědčení uvést do praxe. V Paříži se pak úspěšně hájil před soudem, když se zodpovídal za užívání teroru v Oneglii. Zde se přidal k Babeufovi a Spiknutí rovných, ale jeho osobní přátelství s Napoleonem mu umožnilo vyhnout se popravě a z vězení byl propuštěn do exilu v Ženevě.

Zbytek svého života pak Buonarroti strávil jako ‚první profesionální revolucionář‘, snahou zakládat konspirační a revoluční organizace po celé Evropě. Před popravou Babeufa a ostatních jim ve vězení Buonarroti slíbil, že sepíše jejich příběh, a tomuto slibu dostal ve věku 67 let, kdy v Belgii vydal *Babeufovo spiknutí pro rovnost* (1828). Babeuf a jeho soudruzi byli v té době sice už většinou zapomenuti, ale

toto masivní dílo se ukázalo být velmi úspěšnou inspirací pro zakládání revolučních a komunistických skupin a prodávalo se velmi dobře.

V anglickém překladu, který vyšel v roce 1836, se prodalo v krátké době 50 000 kopií a Buonarroti se v posledním desetiletí svého života stal velmi populární postavou mezi radikálními revolucionáři po celé Evropě.

Při úvahách nad předchozími revolučními neúspěchy Buonarroti radil, že je potřeba vytvořit železnou elitu, která pevně uchopí vládu, jakmile stará vláda bude svržena revolučními silami.

Krátce, síly revoluce musí být okamžitě spoutány a usměrněny „silnou, stálou, osvícenou a neměnnou vůlí, která zaměří veškeré síly národa proti nepřátelům vnějším i vnitřním,“ a velmi postupně připraví lid na jeho svrchovanost.

Vzrůst komunismu v letech 1830 až 1840

Třicátá a čtyřicátá léta devatenáctého století byla svědkem růstu mesianistického a chilialistického komunismu mezi všemi sociálními skupinami napříč Evropou: zvláště ve Francii, Belgii, Německu a Anglii. Owenité, cabetovci, fourierovci, saint-simonisté a mnoho dalších skupin se objevilo a navzájem ovlivňovalo a zde nemusíme jejich nuance a variace zkoumat příliš detailně. Zatímco Velšan Robert Owen byl prvním, kdo použil slovo ‚socialista‘ v tisku roku 1827, slovo ‚komunista‘ bylo poprvé zpopularizováno v románu Etienna Cabeta *Cesta do Ikárie* (1839)³⁶, a odtud se bleskově rozšířilo po celé Evropě.

Když Marx s Engelsem psali onu slavnou úvodní větu jejich *Komunistického manifestu* „Evropou obchází strašidlo – strašidlo komunismu,“ nebyla to pouhá rétorická hyperbola. Jak napsal Billington, mystické slovo komunismus „se šířilo kontinentem rychlostí v minulosti bezprecedentní ve formě verbální epidemie.“³⁷

Z přehršle těchto socialistických skupin se vymykají některé zajímavější. Německá exilová skupina revolucionářů se jmenovala Liga psanců a byla založena v Paříži Theodorem Schusterem pod vlivem Buonarrotiho knihy. Schusterův manifest *Vyznání víry psance* (1834) byl pravděpodobně první představou přicházející revoluce jakožto výtvoru psanců a vyvrhelů společnosti, těchto lidí mimo produktivní kruhy,

³⁶ Cabet byl váženým Francouzským právníkem a generálním prokurátorem na Korsice, ale byl odvolán kvůli svým radikálním názorům na Francouzskou vládu. Cabet odešel do Londýna, kde se stal stoupencem Owena. Jeho kniha byla také napsána původně v angličtině a francouzský překlad se objevil až v následujícím roce. Jako spíše mírumilovný než revoluční komunista se Cabet snažil zakládat utopické komuny ve Spojených státech od roku 1848 až do své smrti o 8 let později.

³⁷ Billington, *Fire in the Minds*, str. 243

keré Marx pochopitelně později zavrhne jakožto lumpenproletariát. Na tento „lumpenproletariát“ kladl ve 40. letech velký důraz anarchokomunista Michail Bakunin, což byla předzvěst rozličných proudů Nové levice v 60. a 70. letech 20. století.

Psanci byla první mezinárodní komunistická organizace revolucionářů, která měla asi 100 členů v Paříži a okolo 80 ve Frankfurtu. Ovšem Liga psanců se roku 1838 rozpadla, jelikož mnoho jejích vedoucích členů včetně Schustera odešlo kvůli nacionalistické agitaci. Jejím nástupcem se rychle stala větší skupina německých exulantů, Liga spravedlivých, která také měla vedení v Paříži. Německé komunistické skupiny vždy tíhly více ke křesťanství než jiné národnosti. A tak Karl Schapper, vedoucí pařížské sekce, oslovoval své následovníky „bratři v Kristu“, a chválil přicházející sociální revoluci jakožto „velký den znovuzrození pro lid.“

Intenzivní náboženský tón Lize spravedlivých dodával také přední německý komunista Wilhelm Weitling. V manifestu, který sepsal pro Ligu v roce 1838, *Lidstvo jaké je a jaké by mělo být*, se Weitling prohlásil za „sociálního Luthera“ a zavrhl peníze jakožto zdroj veškeré zkaženosti a vykořisťování. Veškeré soukromé vlastnictví a peníze měly být zrušeny a hodnota zboží měla být počítána podle „pracovních hodin“ – pracovní teorie hodnoty vzata doslovně. Pro práce na veřejných stavbách a v těžkém průmyslu měla být zmobilizována „průmyslová armáda“ vytvořená odvedením všech mužů i žen ve věku mezi 15 a 18 lety.

Vypovězení z Francie v roce 1839, přesunuli se revolucionáři z Ligy do Londýna, kde založili v roce 1840 skupinu Vzdělávací společnost pro německé pracující. Třemi hlavními vůdci se stali Karl Schapper, Bruno Bauer a Joseph Moll, kterým se podařilo shromáždit asi 1000 stoupenců do roku 1847, včetně 250 lidí v jiných evropských zemích.

Fascinující kontrast představují dva komunističtí vůdci ze 40 let, kteří byli oba téměř naprosto zapomenuti v pozdější generaci. Každý představuje odlišnou stránku komunistického hnutí.

Jedním byl anglický křesťanský vizionář John Goodwyn Barmby. Ve věku 20 let Barmby odjel do Paříže (1840) s návrhem na založení mezinárodního sdružení všech socialistů.

Provizorní výbor byl skutečně ustaven za předsednictví Francouze Julese Gaye, ale tím celá záležitost skončila. Tento plán nicméně byl inspirací pro pozdější založení První internacionály. Důležitější bylo, že v Paříži Barmby objevil slovo ‚komunismus‘ a začal ho šířit s ohromným zápalem. Nejprve ve Francii organizoval „sociální bankety komunistické školy“. V Anglii pak založil Komunistickou propagační společnost, která se brzy přejmenovala na Univerzální komunitární společnost (slova komunistické a komunitární používal Barmby ve stejném významu) a založil také časopis *Prométheánský komunitariánský apoštol*, brzy přejmenovaný na *The Communist Chronicle*. Komunismus byl pro Barmbyho jak ‚sociální vědou‘ tak vrcholným náboženstvím humanity. Jeho krédo zjevené v jeho časopisu znělo, že „komunismus je božský, jako je individualismus démonický.“ Po tomto začátku začal Barmby psát komunistické hymny a modlitby a navrhoval výstavbu komunistických kostelů, které by vedli volení komunarchové. Barmby propagoval ‚náboženství komunismu‘, a aby šly věci správným směrem, tak se také prohlásil za nejvyššího pontifarchu komunistické církve.

Podtitul jeho *Komunistických zápisků* odhaluje jeho křesťanský mesianismus: „Apoštolové komunistické církve a komunistického života: komunizace Boha, komunizace světců, komunizace voleb, komunizace práce a komunizace zboží.“ Barmby vyhlašoval, že boj za komunismus je apokalyptickým bojem, který skončí znovusjednocením Satana a Boha: „Ve svaté komunistické církvi bude zlo přeměněno v dobro (...) a tato přeměna Satana v Boha vyžaduje od lidí (...) komunizaci volebního práva, komunizaci práce a komunizaci zboží jak duchovní tak materiální (...) pro tyto pozdní dny.“³⁸ Poté, co do Londýna v roce 1844 přijel Wilhelm Weitling, začal spolupracovat s Barmbyem na propagaci křesťanského komunismu, ale na konci roku 1847 ve vnitřním střetu byli poraženi a komunistické hnutí se posunulo k ateizmu.

Hlavní obrat nastal v červnu 1847, když se spojily dvě komunistické skupiny – Liga spravedlivých v Londýně a malý

³⁸ Billington, *Fire in the Minds*, str. 257

patnáctičlenný Komunistický korespondenční výbor z Bruselu, jehož členem byl Karel Marx, a společně vytvořili Komunistickou ligu. Na druhém kongresu Ligy v prosinci 1847 byly ideologické rozpory rozhodnuty ve prospěch ateizmu a Marx byl požádán, aby napsal pro novou stranu prohlášení, z něhož se poté stal slavný *Komunistický manifest*.

Cabet a Weitling hodili do ringu ručník a odjeli v roce 1848 do Spojených států, kde se snažili založit komunistické komunity. Cabetovi Ikariánci se usadili v Texasu a poté v Nauvoo v Illinois, pak se rozpadali a rozpadali, až je opustil i zklamaný Cabet a odjel do St. Louis a zemřel odvržen prakticky všemi v roce 1856. Weitling vzdal svoje pokusy mnohem dříve a stal se úředníkem imigračního úřadu a po zbytek života se snažil prorazit už jen se svými rozličnými vynálezy. Očividně Weitling nakonec chtě nechtě ‚hlasoval nohama‘ a připojil se k panujícím řádu.

Goodwyn Barmby se mezitím snažil o založení utopického komunismu na různých ostrůvcích v kanálu La Manche a žaloval svoje bývalé následovníky, kteří založili o něco praktičtější *Komunistický žurnál*, za porušení jeho autorského práva na slovo ‚komunismus‘.

Postupně ovšem Barmby opouštěl svůj universalismus a začal sám sebe nazývat ‚národním komunistou‘. Nakonec v roce 1848 odejel do Francie, stal se přítelem Mazziniho, opustil komunismus úplně a stal se revolučním nacionalistou.

Na druhé straně stojí mladý francouzský komunista Theodor Dezamy, který představuje extrémní militantní ateismus a tvrdý stranický přístup. V mládí byl osobním sekretářem Cabeta a později stál v čele komunistického boomeru z let 1839 a 40. V následujících letech se Dezamy pravděpodobně stal zakladatelem marxisticko-leninské tradice ideologických a politických exkomunikací veškerých odchylníků od správné linie. V roce 1842 se v pamfletu *Pomluvy a politika pana Cabeta* krutě obořil na svého bývalého učitele za jeho údajnou chronickou nerozhodnost. V tomto pamfletu Dezamy argumentuje, že pro komunistické hnutí bude potřeba ideologické i politické disciplíny.

Dezamy tak začal s očistou Francouzského komunistického hnutí od vlivů kvazináboženského a moralizujícího komunismu, představovaného

Cabetem v jeho *Cestě do Ikárie* a zvláště v jeho *Komunistickém krédu* z roku 1841. Dezamy tudíž vydal *Principy komunity*, kde se pokoušel být přísně ‚vědeckým‘ a prohlašoval, že komunistická revoluce je jak racionální, tak nevyhnutelná. Není divu, že Dezamyho velkým obdivovatelem se stal Karel Marx.

Navíc pacifistická nebo postupná opatření měla být zavrhnuta. Dezamy trval na tom, že komunistická revoluce musí okamžitě zkonfiskovat veškerý soukromý majetek a veškeré peníze. Poloviční opatření, jak prohlašoval, by nikoho neuspokojila, a navíc, jak to parafrázoval Billington, „okamžitá a totální změna bude ve výsledku méně krvavá než pomalý proces, jelikož komunismus uvolní dobrou povahu člověka.“³⁹ Od Dezamyho také Marx přejal onen absurdně simplistický pohled, že fungování komunistické společnosti bude prostou záležitostí vedení účtů a registrování lidí a zdrojů.⁴⁰

Nejen, že měl být komunistický revoluční převrat okamžitým a totálním; měl být také globálním a univerzálním. V budoucím komunistickém světě měl rozhodovat jediný globální ‚kongres humanity‘, měl být zaveden jediný celosvětový jazyk a jednotná pracovní služba zvaná ‚průmyslová atletika‘, v níž by se prováděla práce ve formě sportovních soutěží mládeže. Navíc nový ‚univerzální stát‘ by odstranil nejen ‚primitivní‘ nacionalismus, ale také rodinu a rodinný život. V ostrém kontrastu k jeho vlastní kariéře ideologického exkomunikátora Dezamy prohlašoval, že v komunismu bude všechen konflikt logicky nemožným: „nemohou být žádné rozpory mezi komunisty; naše spory budou spory harmonické a řešené argumenty,“ jelikož „komunistický princip obsahuje řešení veškerých problémů.“

Přes svůj militantní ateismus projevoval Dezamy určitý druh náboženského zápalu a dokonce i víry, když mluvil o „inspirující

³⁹ Billington, *Fire in the Minds*, str. 251

⁴⁰ Viz standartní Marxova biografie od Davida McLellana, *Karl Marx: His Life and Thought*, New York, 1973, str. 118.

oddanosti socialismu“, a vyzýval proletáře, aby vstoupili „do egalitářské církve, *mimo níž neexistuje spása*.“

Dezamyho zatčení a soud v roce 1844 inspirovalo německé komunisty v Paříži, jako Arnolda Ruga, Mojžíše Hesse a Karla Marxe, a Hess začal na Marxovo naléhání pracovat na překladu Dezamyho děl, které Marx prohlásil za „vědecké, socialistické, materialistické a opravdově humanistické.“⁴¹

⁴¹ Viz. J. L. Talmon, *Political Messianism: The Romantic Phase*, New York, 1960, str. 157.

Karel Marx: Apokalyptický reabsorpční komunistický

Karel Marx se narodil ve starobylém Trevíru v Prusku roku 1818. Byl synem váženého právníka a vnukem rabína. Marxův otec Heinrich byl liberálním racionalistou a nucenou konverzi k oficiálnímu protestantství v roce 1816 nepocíťoval jako nějakou velkou křivdu. Co je málo známé, je to, že pokřtěný Karel byl ve svém mládí zapáleným věřícím.⁴² V jeho maturitním eseji z Trierského gymnázia z roku 1835 již lze nalézt náznaky jeho budoucího vývoje. Tento esej na téma *O jednotě věrných v Kristu* je ortodoxně evangelický, ale také obsahuje náznaky fundamentálního ‚odcizení‘, tématu, které později nalezne u Hegela. Marx popisuje ‚nezbytnost jednoty‘ s Kristem a zdůrazňuje, že tato jednota ukončí tragédii údajného odmítnutí člověka Bohem. V dalším eseji na předepsané téma *Úvahy mladého muže o výběru povolání*, Marx vyjadřuje obavy ze svého ‚démona ambicí‘, z velkého pokušení, které pocíťuje ‚vzbouřit se proti Bohu a prokletí lidstva.‘

Zapsav se nejprve na univerzitu v Bonnu a poté na prestižnější univerzitu v Berlíně, na studium práv, z mladého Marxe se brzy stal militantní ateista, přesunul svůj zájem k filosofii a vstoupil do *Doktorklubu* Mladých hegelciánů, jehož se stal brzy vůdcem a hlavním sekretářem.

Posun k ateizmu rychle umožnil démonovi ambicí Marxe ovládnout. Obzvláště zajímavé k vytvoření obrazu o Marxově charakteru jsou jeho básně, z nichž většina byla ztracena, až na několik, které se podařilo v dnešní době nalézt.⁴³ Historikové mají tendenci jejich význam

⁴² Viz. J. L. Talmon, *Political Messianism: The Romantic Phase*, New York, 1960, str. 157.

⁴³ Básně byly převážně psány v letech 1836 a 1837, během Marxových prvních měsíců v Berlíně. Dvě básně představují první Marxovy publikované práce v Berlínském Athéneu v roce 1841. Další byly většinou ztraceny.

zmenšovat, jakožto mladické romantické blouznění, ale podle mého názoru je jejich charakter v těsné souvislosti s pozdějšími Marxovými sociálními a revolučními doktrínami, takže je nelze jednoduše přehlížet. Zde je totiž případ, kdy je spojení mezi raným a pozdním Marxem jasně viditelné.

V poémě *Pocity*, věnované jeho dětské lásce a pozdější manželce Jenny von Westphalen, Marx vyjadřuje svou megalomanií i destruktivní touhu:

*Heaven I would comprehend
I would draw the world to me;
Loving, hating, I intend
That my star shine brilliantly*

a

*... Worlds I would destroy forever,
Since I can create no world
Since my call they notice never...*

Zde máme samozřejmě klasické vyjádření Satanova předpokládaného důvodu pro jeho nenávisť a rebelii proti Bohu.

V jiné poémě Marx píše o svém triumfu poté, co se mu podaří zničit Bohem stvořený svět:

*Then I will be able to walk triumphantly,
Like a god, through the ruins of their kingdom.
Every word of mine is fire and action
My breast is equal to that of the Creator.*

A v poémě *Invocation of One in Despair*, Marx píše:

*I shall build my throne high overhead, Cold,
tremendous shall its summit be.*

*For its bulwark - superstitious dread.
For its marshal - blackest agony.*⁴⁴

Satanské téma je nejexplicitněji vyjádřeno v básni *The Fidler*, kterou Marx věnoval svému otci.

*See this sword?
The prince of darkness
Sold it to me.*

a

*With Satan I have struck my deal,
He chalks the signs, beats time for me
I play the death march fast and free.*

Obzvláště názorné je Marxovo nedokončené poetické drama, *Oulanem, tragédie*. V průběhu tohoto dramatu jeho hrdina Oulanem pronáší pozoruhodné monology, z nichž vyzařuje hluboká nenávist ke světu a k lidstvu, nenávist ke stvoření a hrozby a vize celkové destrukce.

Takto Oulanem vymačkává své hrozny hněvu:

*I shall howl gigantic curses on mankind.
Ha! Eternity! she is an eternal grief. ...
Ourselves being clockwork, blindly mechanical,
Made to be foul-calendars of Time and Space,
Having no purpose save to happen, to be ruined,
so that there shall be something to ruin ...
If there si a Something which devours,
I'll leap within it, though I bring the world to ruins-
The world which bulks between me and the Abyss*

⁴⁴ Richard Wurmbrand, *Marx and Satan*, Westchester, 1986. str. 12-13.

*I will smash to pieces with my enduring curses.
I'll throw my arms around its harsh reality:
Embracing me, the world will dumbly pass away,
And then sink down to utter nothingness,
Perished, with no existence - that would be realy living!*

a

*... the leaden world holds us fat,
And we are chained, shattered, empty, frightened,
Eternally chained to this marble block of Being, ... and we-
We are the apes of a cold God.⁴⁵*

Toto vše odhaluje ducha, který jak se zdá často pohání militantní ateisty. V protikladu k běžnému ateistovi, který vyjadřuje prostou nevíru v Boží existenci, militantní ateista často implicitně v Boha věří, ale nenávidí Ho a vede válku za Jeho zničení. Takového ducha jasně odhalila odpověď anarchokomunisty Bakunina na slavnou proteistickou poznámku Voltaira:

„Kdyby Bůh neexistoval, bylo by nutné Ho vytvořit.“ Na to Bakunin odpověděl: „Kdyby Bůh existoval, bylo by nutné Ho zničit.“ Právě tato nenávisť k Bohu jakožto stvořiteli, který je větší než on, očividně poháněla Karla Marxe.

Když Marx přišel na Berlínskou univerzitu, našel zde hegelianismus jako doktrínu sice vládnoucí, ale ve stavu zmatku. Hegel zemřel v roce 1831; Velký Filozof, který měl přinést konec historie, byl mrtev a historie nadále pokračovala. Takže jestliže Hegel nebyl konečnou kulminací historie, pak možná ani pruský stát nebyl také jejím

⁴⁵ Kompletní přeložený text Oulanema, viz Robert Payne, *The Unknown Karl Marx*, New York, 1971, str. 81- 83. Výborný rozbor poém a Marxe jako messianisty je v Bruce Mazlish, *The Meaning of Karl Marx*, New York, 1984. Pastor Wurmbbrand poukazuje na to, že Oulanem je anagram Emmanuela, což je Biblické jméno Ježíše, a že takové obrácení svatých jmen je standardní praktikou v Satanských kultech.

konečným stavem. Jestliže tomu tak je, není pak dialektika historie připravená na další obrat, další *aufhebung*?

Takto smýšlela skupina radikálních mladíků, kteří v 30. a 40. letech 19. století vytvořili hnutí Mladých hegelianců. Jelikož byl pro ně pruský stát deziluzí, odstranili Mladí hegelianci z Hegelova učení veškeré konzervativní prvky a vyhlásili nevyhnutelný příchod apokalyptické revoluce, která zničí a přesáhne stát, revoluci, která *skutečně* ukončí historii a přinese národní nebo celosvětový komunismus. Po Hegelovi zbýval ještě poslední dialektický posun.

Jedním z prvních Mladých hegelianců byl polský aristokrat, hrabě August Cieszkowski, který psal německy a v roce 1838 publikoval své dílo *Prolegomena k Historiosophii*. Cieszkowski přidal k hegelianismu novou historickou dialektiku, novou variantu tří věků lidstva. První věk, věk antiky, byl z nějakého důvodu věkem emocí, epochou pocitů, elementární bezprostřednosti a tudíž jednoty s přírodou. ‚Duch‘ existoval ‚jako takový‘ (*an sich*). Druhý věk, křesťanská éra, počínající Ježíšem a končící smrtí velkého Hegela, byl věkem myšlení, reflexe, v němž se ‚Duch‘ posunoval ‚k sobě‘, ve směru abstrakce a universality. Ale byla to také éra netolerovatelné duality, odcizení, člověka odděleného od Boha, ducha odděleného od hmoty a myšlenky od akce. Nakonec třetí a konečný věk, jehož zrození ohlašuje hrabě Cieszkowski, bude věkem akce. Třetí posthegelovský věk bude věkem praktické akce, v níž bude křesťanství i hegelianismus překonáno a spojeno v poslední revoluci, která svrhne stávající instituce. Pro termín ‚praktická akce‘ si Cieszkowski vypůjčil řecké slovo *praxis*, kterýžto termín brzy získal doslova talismanický vliv v marxismu. Tento konečný věk akce přinese jednotu myšlení a jednání, ducha a hmoty, Boha a člověka a totální ‚svobodu‘. Ve shodě s Hegelem a mystiky Cieszkowski tvrdil, že *veškeré* události v minulosti, i ty zdánlivě špatné, byly nezbytné k dosažení konečné spásy. V práci vydané ve francouzštině v Paříži v roce 1844 Cieszkowski také ohlásil novou třídu, jež je předurčena stát se vůdcem revoluční společnosti: *intelligentsia*. Cieszkowski tak ohlásil a glorifikoval vývoj, který byl implicitní v marxistickém hnutí (konec konců všichni vedoucí

marxisté od doby Marxe a Engelse byli spíše buržoazní intelektuálové než děti proletariátu).

Hrabě Cieszkowski ovšem nebyl předurčen, aby jel na vlně budoucího revolučního socialismu, jelikož se přikláněl spíše ke křesťanské mesianistické než k ateistické cestě k nové společnosti. Ve své masivní nedokončené knize z roku 1848, *Ojczyzna nasza*, Cieszkowski tvrdil, že věk revolučního komunismu bude třetím věkem, věkem Ducha svatého, érou Království Božího na zemi. A toto království bude zahrnovat veškerou ‚organickou humanitu‘ a bude řízeno Univerzálním koncilem všeho lidstva.

V té době ještě nebylo jasné, jestli zvítězí náboženská nebo ateistická verze revolučního komunismu. Alexander Ivanovich Herzen, zakladatel Ruské revoluční tradice, byl ovlivněn Cieszkowského Hegelianismem a napsal, že „Hegel je novým Kristem, který přináší lidstvu slova pravdy.“⁴⁶ A také Bruno Bauer, přítel a mentor Karla Marxe a vůdce *Doktorklubu* Mladých hegelovců na Berlínské universitě chválil v roce 1841 Cieszkowského filosofii jako „trumpetu volající k poslednímu soudu.“

Vítězem v evropském socialistickém hnutí se stal ovšem Marxův ateismus. Pokud Hegel panteizoval a rozpracoval dialektiku křesťanského mesianismu, Marx nyní „postavil Hegela na hlavu“ ateizováním dialektiky a přesunem od náboženství či ‚ducha‘ k údajně pevným a ‚vědeckým‘ základům filosofického materialismu. Marx svůj materialismus převzal od Ludwiga Feuerbacha, konkrétně z jeho *Podstaty křesťanství* (1843). Marx tedy vzal dialektiku a předělal jí na „materialistickou dialektiku dějin.“

Přeobrazením dialektiky materialistickými a ateistickými termíny se ovšem Marx vzdal mocného motoru dialektiky, jak měl působit skrze historii: křesťanského mesianismu či Prozřetelnosti či rostoucího sebeuvědomění Ducha světa. Kde mohl najít Marx ‚vědeckou‘ materialistickou náhradu, zakotvenou v neúprosných ‚zákonech historie‘, která by vysvětlila historický proces až dodnes a také – což bylo pro něj

⁴⁶ Billington, *Fire in the Minds*, str. 225

důležitější – vysvětlila nevyhnutelnost apokalyptické proměny světa ve svět komunistický? Jednou věcí je opírat předpovědi přicházejícího Armageddonu o Bibli; je naprosto něčím jiným vyvozovat tuto událost z údajně vědeckých zákonů. Nalezení tohoto motoru historie pak zaměstnalo Karla Marxe po zbytek jeho života.

Ačkoliv Marx shledal Feuerbacha užitečného pro přijetí skrz naskrz ateistické a materialistické pozice, brzy zjistil, že Feuerbach nezašel dostatečně daleko. Ačkoliv byl Feuerbach filosoficky komunistou, v zásadě věřil, že k odstranění odcizení člověka bude stačit odstranit náboženství. Pro Marxe bylo náboženství pouze jedním z mnoha problémů.

Celý lidský svět (*Menchenwelt*) měl být radikálně předělán u samotných kořenů. Pouze apokalyptická destrukce tohoto světa umožní rozvinutí pravé lidské podstaty. Jak Marx zdůrazňoval ve čtvrté ze svých ‚tezí o Feuerbachovi‘, „Člověk musí pokračovat až ke zničení ‚pozemské rodiny‘ jak v teorii, tak v praxi.“⁴⁷

Opravdový člověk je dle Feuerbacha ‚společenskou bytostí‘ (*Gemeinwesen*). Ačkoliv stát, jak existuje dnes, musí být negován či překonán, podíl člověka na státu jej činí společenskou bytostí. Hlavní problém leží v soukromé sféře, tržní či ‚občanské‘ společnosti, kde člověk jedná jako egoista, jako soukromá osoba, zachází s ostatními jako s prostředky a nikoliv kolektivně jako s pány jejich osudů. A v existující společnosti je občanská společnost primární, zatímco stát, či ‚politická komunita‘, pouze sekundární. K osvobození lidské podstaty je třeba překonat jak stát tak občanskou společnost zpolitizováním veškerého života, učiněním veškerého lidského jednání ‚kolektivním‘. Pak se teprve stane individuální člověk plně společenským tvorem.⁴⁸

Ale pouze revoluce, pouze orgie destrukce může uskutečnit takový úkol. A zde se Marx navrátil k volání po totální destrukci, která byla vizí v jeho mladické poezii. Ve svém Londýnském proslovu z roku 1856 Marx

⁴⁷ Tucker, *Philosophy and Myth*, str. 101.

⁴⁸ Tucker, *Philosophy and Myth*, str. 105.

velmi názorně vyjádřil tento cíl své ‚praxe‘. Zmínil se o tom, že v Německu ve středověku existoval tajný soud nazývaný *Vehmgericht*. Pak pokračoval:

„Pokud byl dům označen červeným křížem, lidé věděli, že jeho vlastník byl proklet *Vehmem*. Všechny domy v Evropě jsou dnes označeny takovým mysteriózním křížem. Historie je soudcem – a proletariát vykonavatelem jejího rozsudku.“⁴⁹

Marx ve skutečnosti nebyl spokojený s filosofickým komunismem, ke kterému byli s Engelsem nezávisle na sobě obrázení o něco starším hegeliancem Mojžíšem Hessem na počátku 40. let. K Hessovu komunismu Marx v roce 1843 připojil klíčový důraz na *proletariát*, nejen jako na ekonomickou třídu, ale na třídu, které je předurčeno stát se ‚univerzální třídou‘, až bude komunismu dosaženo. Ironicky Marx objevil tuto vizi proletariátu jako klíče ke komunistické revoluci ve vlivné knize, vydané v roce 1842 nepřítelem socialismu Lorenzem von Steinem. Stein byl konzervativní hegelianský monarchista, kterého pruská vláda pověřila prozkoumáním nových doktrín socialismu a komunismu, které se šířily v té době ve Francii. Stein ve své knize *Der Socialismus und Communismus des heutigen Frankreichs* interpretoval socialistické a komunistické hnutí jakožto racionalizaci třídních zájmů nemajetného proletariátu.⁵⁰ Marx ve Steinově útoku objevil svůj ‚vědecký‘ motor pro nevyhnutelný příchod komunistické revoluce. Proletariát zažívá největší ‚odcizení‘, a proto bude klíčem.

Dnes je zvykem, díky Stalinovu výkladu Marxe, brát ‚socialismus‘ jako předstupeň a ‚komunismus‘ jako konečný cíl. Takto ovšem Marx vývoj svého systému nepojímal. Marx, stejně jako většina ostatních komunistů jeho doby, používal termíny ‚socialismus‘ a ‚komunismus‘ jako rovnocenné a ve stejném významu při popisu své ideální společnosti.

⁴⁹ Tucker, *Philosophy and Myth*, str. 15.

⁵⁰ Tucker, *Philosophy and Myth*, str. 114-17.

Místo toho Marx předvídal, že dialektika fungující po svém způsobu přinese v první fázi ‚surový‘ nebo ‚hrubý‘ komunismus, který pak bude fungováním dialektiky přeměněn na ‚vyšší‘ stádium komunismu. Je pozoruhodné, že Marx, zvláště ve své úvaze *Soukromé vlastnictví a komunismus* (1844), akceptuje strašlivý obraz, kterým Stein vypodobňuje ‚surovou‘ fázi komunismu. Stein předvídal, že se komunisté pokusí vynutit si egalitářství divokým a bezohledným vyvlastňováním a ničením majetku, jeho konfiskací a nucenou komunizací žen, stejně jako materiálního bohatství. Vskutku, Marxovo hodnocení surové fáze komunismu, fáze diktatury proletariátu, je ještě negativnější než Steinovo:

„Stejným způsobem jako žena opustí manželství pro všeobecnou prostituci, tak celý svět majetku, tedy objektivního bytí člověka, opustí vztah exkluzivního manželství se soukromým vlastníkem kvůli vztahu všeobecné prostituce s celou komunitou.“

Nejen to, ale jak to vyjádřil profesor Tucker, Marx uznává, že „surový komunismus není opravdovým překonáním soukromého vlastnictví, ale jeho univerzalizací, a nebude znamenat zbavení se práce jako nepříjemné dřiny, ale pouze její rozšíření na všechny lidi. Bude jenom novou formou, v níž hanebnost soukromého vlastnictví vystoupí na povrch.“

V krátkosti v první fázi zespolečenštění soukromého vlastnictví to, co sám Marx považuje za nejhorší vlastnosti soukromého vlastnictví, bude maximalizováno. A ne jenom to: Marx uznává pravdivost obvinění, vznášeném všemi antikomunisty tehdy i dnes, že komunismus a zespolečenšťování je pouze vyjádření „závisti a snahy snížit všechny na jednu úroveň.“ A místo toho, aby vedl k rozkvětu lidské osobnosti, jak měl Marx údajně prohlásit, zde připouští, že komunismus bude znamenat totální negaci osobnosti:

„V celkové negaci lidské *osobnosti*, tento typ komunismu není nic jiného než logické vyjádření soukromého vlastnictví. Všeobecná *závist*, která se ustanoví mocí, je přestrojením, v němž se *chamtivost* projeví a bude se uspokojovat, pouze *jiným způsobem*... V přístupu k ženám jako ke kořisti a služkám komunálního chťiče vyjadřuje nekonečnou degradaci, v níž člověk existuje jen pro sebe.“⁵¹

Marx jistě nezdůrazňoval tuto stinnou stránku komunistické revoluce ve svých pozdějších pracích. Profesor Tucker vysvětluje, že „tyto názorné vize z Pařížských rukopisů o způsobu, kterým Marx hodnotil okamžité porevoluční období, velmi pravděpodobně vysvětlují jeho extrémní zdrženlivost, kterou vždy později projevoval k tomuto tématu ve svých vydaných pracích.“⁵²

Pokud je ale ‚surový‘ komunismus tak monstrózním režimem ‚nekonečné degradace‘, proč by člověk pro něj měl obětovat svůj život a bojovat v krvavé revoluci za jeho zavedení? Zde se Marx opět obrací ke kouzelné hůlce dialektiky, kdy jeden sociální systém nevyhnutelně dává vzniknout svému protikladu. A v tomto případě naprosté zlo – jímž se ukazuje být porevoluční diktatura proletariátu a *nikoliv* předchozí kapitalismus – se nakonec zázračně promění na zemi hojnosti, kde nikdo nebude muset pracovat, a všichni lidé budou osvobozeni od všech forem odcizení. Kuriózní na tom je, že ačkoliv se Marx pokusil vysvětlit dialektickou proměnu feudalismu v kapitalismus a kapitalismus v první fázi komunismu třídním bojem a materiálními produktivními silami, obojí nám odpadá, jakmile je dosaženo surového komunismu. Údajně nevyhnutelná proměna pekla surového komunismu na nebe rozvinutého komunismu je ponechána zcela bez vysvětlení; spolehnutí na *tuto* klíčovou přeměnu je ponecháno čisté víře v mystiku dialektiky.

Navzdory Marxově prohlášení, že on je ‚vědeckým socialistou‘, a opovržení, kterým zahrnoval ostatní socialisty jako moralizující ‚utopisty‘,

⁵¹ Marx, *Private Property and Communism 1844*, kurzíva je Marxova
<http://www.marxists.org/archive/marx/works/1844/manuscripts/comm.htm>

⁵² Tucker, *Philosophy and Myth*, str. 155-56.

mělo by být jasné, že Marx sám byl ještě větším mesianistickým utopistou, než byli ti, kterým se vysmíval. Jelikož Marx nejen hledal tu předurčenou budoucí společnost, která bude znamenat konec dějin, ale prohlášoval, že k této utopii našel cestu nevyhnutelně vyplývající z ‚historických zákonů‘.

Charakteristickou známkou každé utopie je militantní touha ukončit dějiny, zmrazit lidstvo ve statickém stavu, zrušit různost a svobodnou vůli člověka a zařít každému jednotlivci život v souladu s utopickým totalitním plánem. Mnoho dřívějších komunistů a socialistů domýšlelo tyto fixní utopie i do těch nejmenších a nejabsurdnějších detailů, určující rozlohu každého obytného prostoru, pokrmy, které se budou podávat, atd. Marx nebyl takovým hlupákem, aby je napodoboval, ale celý jeho systém, jak poukázal profesor Thomas Molnar, je „pátráním utopické mysli po definitivní stabilizaci lidstva, nebo, v gnostických termínech, po reabsorpci do bezčasu.“ Pro Marxe bylo jeho pátrání po utopii, jak jsme viděli, explicitním útokem na Boží stvoření, se zuřivým odhodláním ho zničit. Idea zrušení mnoha rozličných tváří stvoření a návratu k údajně ztracené jednotě s Bohem má svůj počátek, jak jsme si řekli, u Plotina. Profesor Molnar to shrnuje takto:

„Z tohoto pohledu je samotná existence zraněním nebytí. Filozofové od Plotina přes Fichte a dále měli za to, že reabsorpce mnohobarevného vesmíru ve věčnou Jednotu je lepší než stvoření. Jako řešení navrhovali takové uspořádání světa, kde by změna byla pod kontrolou, takže by skončilo rušivé působení svobodné vůle a náhodné společenské pohyby. Aspirují na návrat od židovsko-křesťanského lineárního konceptu k řecko-hindskému cyklickému konceptu – tedy k neměnné bezčasové věčnosti.

Triumf jednoty nad růzností pro utopisty včetně Marxe znamená, že občanská společnost s její rušící různorodostí může být zrušena.“⁵³

⁵³ Thomas Molnar, *Marxism and the Utopian Theme, Marxist Perspectives* (zima, 1978): 153-154. Ekonom David McCord Wright, který se nezabýval náboženskými kořeny problému, ale zdůrazňoval to, že tato skupina hledá „fixní ideální statický

Náhradou za Boží vůli, či v Hegelově dialektice Ducha světa či Absolutní ideu, je monistický materialismus, se základním předpokladem, jak to vyjádřil Molnar, že „vesmír se sestává z hmoty plus jednoho jednorozměrného zákona imanentního v hmotě.“ V tom případě „je člověk redukován na sice komplexní, ale manipulovatelný materiální agregát, žijící ve společnosti dalších agregátů a vytvářející spolu s nimi komplexní superagregát zvaný společnost.“ Údajný zákon historie, který ‚vědecky‘ odvodil Marx, je evidentně imanentní i v něm samotném.

Marxistický přístup k utopii pak vypadá tak, že člověk získá vhled na svou vlastní opravdovou povahu a pak předělá svět, aby této povaze odpovídal. Engels se skutečně hlásil k Hegelovu konceptu Boha-Člověka: „Doposud otázka vždy zněla: Co je Bůh? – a německá hegelianská filosofie odpověděla: Bůh je člověk. (...) Člověk nyní musí přestavět svět na *skutečně lidský*, podle požadavků své *přirozenosti*.“⁵⁴

V tomto údajně nevyhnutelném procesu, vedoucím k proletářské komunistické utopii poté, co si třída proletářů uvědomí svou pravou podstatu, jaká role měla připadnout Karlu Marxovi?

V hegelianském systému měl samotný Hegel pozici největší historické osobnosti a Boha bohů. Stejně tak Marx stojí podle svého vlastního systému v klíčovém bodě dějin, kdy může přinést světu klíčové znalosti o pravé podstatě člověka a zákonech historie, a tudíž posloužit jako ‚porodní bába‘ toho procesu, který bude znamenat konec dějin. O tom Molnar:

„Jako ostatní utopisté a gnosticci Marx se daleko méně zajímal o fáze historie, jež předcházeli jeho současnosti (egoistické *nyní* veškerých utopických spisovatelů), tedy konečné fázi, kdy se události stávají náhle koncentrovanější a kdy se drama dějin blíží svému vyvrcholení. Ve

vzorec technické a společenské organizace. Jakmile je jejich ideálu dosaženo, stačí jen ho do nekonečna opakovat.“

David McCord Wright, *Democracy and Progress* (New York: 1948) str. 21.

⁵⁴ Molnar, *Marxism*, str. 149-51.

skutečnosti utopický spisovatel pojímá historii jako proces vedoucí k němu samému, jelikož on stojí v samotném centru historie. Je přirozené, že události nabírají na spádu právě během jeho života: *on* představuje ten velký zlom mezi Předtím a Potom.“⁵⁵

Tudíž společně s dalšími utopickými socialisty a komunisty Marx hledá v komunismu sloučení kolektivu lidstva do jedné nové superbytnosti, v níž má jednotlivec význam pouze jako zanedbatelná částička kolektivního organismu. Mnoho Marxových epigonů převzalo úkol toto uskutečnit. Jeden pronikavý obraz marxistického kolektivního organismu – což obnáší oslavu Nového socialistického člověka, jenž bude vytvořen v průběhu komunistického procesu – byl ten od vrcholného bolševického teoretika počátku dvacátého století Alexandra Alexandroviče Bogdanova. Bogdanov také mluvil o rozdělení historie do ‚tří věků‘. První byla religiózní autoritářská společnost a soběstačná ekonomika. Pak přišel ‚druhý věk‘, tržní ekonomika poznamenaná různorodostí a rozvojem „autonomie individuální lidské osobnosti.“

Ale tento individualismus, nejprve progresivní, se později stal překážkou v pokroku a byl v „rozporu s unifikací tendencí věku strojů.“ Ale pak povstane ‚třetí věk‘, konečná etapa historie, komunismus. Tato poslední etapa bude ve znamení kolektivně soběstačné ekonomiky a

„sjednocení osobních životů do kolosálního celku, harmonického ve vztahu ke svým částem, systematicky seskupujícího všechny prvky k jednomu společnému zápasu – zápasu proti nekonečné spontaneitě přírody... Enormní masa kreativní aktivity... je nezbytná pro vyřešení tohoto úkolu. Vyžaduje nikoliv síly člověka, ale celého lidstva – a jen při práci na tomto úkolu se lidstvo jako takové sjednotí.“⁵⁶

Nakonec, jako vrchol Marxova mesianistického komunismu, stojí muž, v němž se spojují veškeré dosud analyzované tendence a proudy. Křesťanský mesianista a oddaný marxista-leninista-stalinista, Němec Ernst

⁵⁵ Molnar, *Marxism*, str. 151-52.

⁵⁶ Citováno v S. V. Utechin, *Philosophy and Society: Alexander Bogdanov, Revisionism: Essay on the History of Marxist Ideas* (New York, 1962) str. 122.

Bloch, který svou vizi představil v třísvazkovém díle *Princip naděje* (*Das Prinzip Hoffnung*). Na počátku své kariéry Bloch napsal oslavnou studii o názorech a životě Thomase Müntzera, kterého oslavoval jako mága, či ‚theurga‘. Vnitřní ‚pravda‘ věcí, napsal Bloch, bude objevena teprve po „celkové proměně vesmíru, obrovské apokalypse, návratu Mesiáše a vzniku nového nebe a nové země.“ V Blochově díle je více než jeden náznak, že samotná smrt zmizí s příchodem komunismu.⁵⁷ „Bůh sám je částí Utopie, konečnosti, která ještě nebyla uskutečněna.“ Blochovy mystické extáze a uctívání Lenina a Stalina jdou ruku v ruce, takže Blochovy *Principy naděje* obsahují tak pozoruhodné deklamace jako „Ubi Lenin, ibi Jerusalem“ (Kde je Lenin, tam je Jeruzalém), a že „bolševické úsilí o komunismus je částí odvěkého boje o Boha.“

V osobě Ernsta Blocha je starý rozkol v evropském komunistickém hnutí 30. a 40. let 19. století mezi křesťanským a ateistickým křídlem konečně smířen. Nebo, vyjádřeno jiným způsobem, konečný bizarní posun dialektiky historie, vítězství revoluční a organizační vůle Karla Marxe v roce 1848 nad křesťanskou variantou komunismu bylo nyní znegováno.

Mesianistická estachologická vize křesťanského komunismu je nyní zpět v plné síle a to uvnitř samotné předpokládané pevnosti ateistického komunismu, samotného marxismu. Od Ernsta Blocha k fanatickým kultům osobnosti Stalina a Maa a ke genocidním vizím a násilí Pol Pota v Kambodži a Světlé stezky v Peru se zdá, že v duši marxismu nakonec Thomas Müntzer triumfuje nad Feuerbachem.

⁵⁷ J. P. Stern, *Marxism on Stilts: Review of Ernst Bloch, The Principle of Hope*, *The New Republic* 196 (9. březen 1987): str. 40, 42. Viz také Kolakowski, *Main Currents*, díl 3, str. 423-24.